

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΕ ΔΙΓΛΩΣΣΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

SUBJECT: PHONOLOGICAL PROBLEMS IN BILINGUAL CHILDREN WITH SECOND LANGUAGE THE GREEK: COMPARISON WITH PHONOLOGICAL SYSTEMS OF THEIR MOTHER LANGUAGE.

**ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΚΑΡΑΛΗ ΑΘΗΝΑ
ΤΣΙΡΟΓΙΑΝΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ**

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΥΒΟΙΑ ΚΑΙΝΑΛΑ

ΠΑΤΡΑ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Summary	5
Εισαγωγή.....	7
Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.....	7
Σύντομη ιστορική αναδρομή της διγλωσσίας.....	7
Οριοθέτηση της διγλωσσίας.....	8
Πρώτη και δεύτερη γλώσσα.....	9
Παράγοντες επίδρασης κατά την κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας.....	12
1. Ατομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας.....	12
2. Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας....	16
Μεταφορά από την πρώτη στη δεύτερη γλώσσα.....	17
Θεωρία του Flege- SLM.....	17
Φωνητική και Φωνολογία.....	19
Κοινά χαρακτηριστικά της Ελληνικής και της Αλβανικής γλώσσας.....	21
Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής γλώσσας.....	22
Τα σύμφωνα της Αλβανικής.....	22
Τα φωνήεντα της Αλβανικής.....	24
Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής γλώσσας.....	26
Τα σύμφωνα της Ελληνικής.....	26
Τα φωνήεντα της Ελληνικής.....	27
Σύγκριση των φωνολογικών συστημάτων των δύο γλωσσών.....	29
Συλλαβική δομή και συλλαβοποίηση.....	30
Συλλαβική δομή της Αλβανικής.....	33
Συλλαβοποίηση στην Αλβανική γλώσσα.....	34
Συλλαβική δομή της Ελληνικής.....	34
Συλλαβοποίηση στην Ελληνική γλώσσα.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής.....	37
Σκοπός της εργασίας.....	39

Μεθοδολογία.....	40
1. Υλικό.....	40
2. Ομιλητές.....	42
3. Διαδικασία.....	43
4. Ανάλυση.....	43
Αποτελέσματα.....	44
1. Φωνηεντικό σύστημα παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική.....	44
2. Φωνολογική ενημερότητα παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική.....	50
Συζήτηση Αποτελεσμάτων.....	53
Περιορισμοί/ Συστάσεις.....	55
Βιβλιογραφία.....	56
Παράρτημα.....	59
Ερωτηματολόγιο για ψευδολέξεις.....	59
Εικόνες που δόθηκαν για τον έλεγχο των φωνηέντων.....	60
Εικόνες που δόθηκαν για τον έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας.....	63

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία παρουσιάζεται μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε παιδιά ηλικίας επτά και οχτώ ετών, που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, με σκοπό να εξεταστεί ο βαθμός κατάκτησης του φωνηεντικού συστήματος της Ελληνικής γλώσσας σε αυτή την ηλικία, καθώς και μέρους της φωνολογικής ενημερότητάς τους. Για τον έλεγχο της παραγωγής των φωνηέντων δόθηκε ένα δείγμα που περιελάμβανε δισύλλαβες λέξεις, που περιείχαν τα φωνήεντα της Ελληνικής σε τονισμένη και μη τονισμένη θέση. Η κατάκτηση του ελληνικού συστήματος από τα παιδιά αυτά μετρήθηκε με βάση τη θέση των διαμορφωτών των φωνηέντων (F1 για το ύψος της γλώσσας και F2 για την προσθιότητα) και τη διάρκεια των φωνηέντων. Οι παραγωγές των παιδιών συγκρίθηκαν με αυτές παιδιών ίδιας ηλικίας με μητρική γλώσσα την Ελληνική. Για τον έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας δόθηκε ένα άλλο δείγμα, που περιελάμβανε ψευδολέξεις που περιείχαν στη συλλαβική τους δομή συμφωνικά συμπλέγματα που μπορούσαν να εμφανιστούν μόνο στην ελληνική μόνο στην αλβανική γλώσσα, με σκοπό να τις κατατάξουν τα παιδιά στη σωστή κατηγορία. Και σε αυτήν την περίπτωση τα δείγματα χορηγήθηκαν στην ομάδα ελέγχου.

Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδειξαν ότι τα παιδιά που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική δεν έχουν κατακτήσει πλήρως το φωνηεντικό σύστημα της Ελληνικής γλώσσας, καθώς εμφανίζουν διαφορές κυρίως στα τονισμένα φωνήεντα με τους μητρικούς ομιλητές. Τα πρόσθια φωνήεντα βρίσκονται πιο πίσω από τα ελληνικά, ενώ τα οπίσθια βρίσκονται πιο μπροστά. Επιπλέον, φαίνεται να εμφανίζουν μικρότερη ανύψωση της γλώσσας, δηλαδή χαμηλότερα φωνήεντα στις ελληνικές τους παραγωγές από αυτά των ελλήνων (δηλαδή πιο ανοιχτό /a/). Στην περίπτωση των άτονων φωνηέντων παραμένουν αυτές οι διαφορές, αλλά μειώνονται, καθώς οι φωνηεντικοί χώροι και των δύο γλωσσών συρρικνώνονται λόγω της αναμενόμενης φωνηεντικής μείωσης. Τέλος, τα παιδιά αυτά εμφανίζουν διαφορές και στη διάρκεια των τονισμένων και μη τονισμένων φωνηέντων σε σύγκριση με τα Ελληνάκια, καθώς, σε γενικές γραμμές, οι παραγωγές τους εμφανίζονται λιγότερο μακρές. Οι παραπάνω διαφορές μπορεί, σύμφωνα με το μοντέλο SLM του Flege, να προκύπτουν από το ότι το φωνηεντικό σύστημα των αλβανικών περιέχει περισσότερα φωνήεντα, και τα αλβανάκια καλούνται να ενώσουν δύο αλβανικές φωνηεντικές κατηγορίες σε μια ελληνική και δεν έχουν ακόμη επιτύχει την πλήρη μετάβαση.

Όσον αφορά τη φωνολογική ενημερότητα των παιδιών που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, το αποτέλεσμα που προέκυψε από την έρευνά μας δεν μπορεί να μας βοηθήσει να καταλήξουμε σε αξιόπιστα ερευνητικά συμπεράσματα. Βρέθηκε ότι ούτε τα δίγλωσσα, αλλά ούτε και τα μονόγλωσσα παιδιά ήταν σε θέση να ξεχωρίσουν με βεβαιότητα και εκτός των ορίων του τυχαίου αποτελέσματος τις λέξεις που περιείχαν αλβανικά από αυτές που περιείχαν ελληνικά συμφωνικά συμπλέγματα. από τα δεδομένα μας είναι ότι ούτε τα παιδιά αυτά, αλλά και ούτε η ομάδα ελέγχου κατάφερε να διαχωρίσει τις συλλαβές που ανήκαν στην Ελληνική γλώσσα από τις συλλαβές που ανήκαν στην Αλβανική, με αποτέλεσμα να μην μπορούμε να δούμε κατά πόσο η φωνολογική ενημερότητα των αλβανών είναι σε ίδιο επίπεδο με αυτή των ελλήνων. Το γεγονός ότι τα παιδιά με μητρική γλώσσα την Ελληνική δεν φάνηκε να έχουν φωνολογική ενημερότητα, πιθανόν να οφείλεται στο ότι δε χρησιμοποιήσαμε τα σωστά συμπλέγματα ή η μεθοδολογία δεν ήταν εξαιρετική για τη φωνολογική ενημερότητα.

SUMMARY

In this thesis we present a research testing bilingual children between seven and eight years old, whose first language is Albanian. The goal is to investigate the children's awareness at this age of the Greek phonological system (specifically syllabic structure differences between languages) and their acquisition of the acoustics of the Greek vowels.. In order to test their phonological awareness children (bilingual Greek-Albanian and control Greek) were asked to identify nonce words as either Greek or Albanian; those nonce words contained consonantal clusters that could either exist in Greek or Albanian, but not in both languages. For an investigation of the acoustics of their vocalic productions in Greek we recorded both groups producing Greek disyllabic words with the vowels under examination in stressed and unstressed positions. The acquisition of the Greek vocalic system of these children was measured on the basis of their F1 and F2 productions, and the duration of the produced vowels in comparison to the Greek children and overall by the position of the produced vowels on the vowel space.

The results of this research showed that children who were native speakers of Albanian have not fully conquered the Greek vowels, and show differences mainly in accented vowels in comparison to the native children. The anterior vowels are located more front in the vowel

space than the Greek ones, and the posterior are more back. Furthermore, the lower vowels of the Albanians are more open than the Greek. In the case of non-accented vowels these differences remain, but decreased as the vowel space of both languages are reduced due to vowel reduction. Finally, these children exhibit differences and in the duration of accented and non-accented vowels compared to Greek children, as they appear less long vowels. These differences may, according to Flege 's the SLM model, arise from the fact that the Albanian children are in a stage of acquisition where two competing languages are being used by the children, and in their effort to join the two Albanian vowel categories (e.g. in /e/ sounds) into one Greek category they have not yet reached full transition.

With respect to the phonological awareness of the children results are disappointing; neither the test nor the control group seemed to perform above chance on separating which words contain syllabic structures that resemble those of the Greek vs the Albanian language. It was, therefore, not possible to conclude whether phonological awareness of Albanians is the same level as that of the Greeks. The fact that the control children, who had no exposure to Albanian, did not manage to distinguish with accuracy which words were Greek and which not,, probably stems from the fact that either incorrect clusters were used (they have not been acquired yet by either group), or the methodology was not appropriate for children of this age.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η συγκριτική μελέτη της ικανότητας παραγωγής φωνηέντων της Ελληνικής γλώσσας και της φωνολογικής ενημερότητας παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική.

Καθώς στην πτυχιακή μας εξετάζουμε παιδιά από την Αλβανία που έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα, το ζήτημα του αν είναι δίγλωσσα στην Ελληνική ή αν την μαθαίνουν ως Γ2 προκύπτει. Για τον λόγο αυτόν θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει αρχικά μία σύντομη ιστορική αναδρομή της διγλωσσίας και η οριοθέτηση της διγλωσσίας και στη συνέχεια η οριοθέτηση της πρώτης και της δεύτερης γλώσσας. Τα όρια μεταξύ της διγλωσσίας και της κατάκτησης μιας δεύτερης γλώσσας δεν είναι ξεκάθαρα, όπως αναφέρουμε και στην εισαγωγή, και για αυτόν τον λόγο αναφερόμαστε στη συνέχεια στους παράγοντες και σε μοντέλα κατάκτησης μιας Γ2, τα οποία ξεκίνησαν ως μοντέλα εξήγησης του φωνητικού συστήματος της διγλωσσίας. Παρακάτω γίνεται μία σύντομη αναφορά στους όρους φωνολογία και φωνητική, καθώς στη συγκεκριμένη πτυχιακή μας ενδιαφέρει πώς κατακτάται το σύστημα των φθόγγων της ελληνικής από δίγλωσσα παιδιά. Τελειώνοντας την εισαγωγή παρουσιάζουμε το φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής και της Ελληνικής γλώσσας, τη συλλαβοποίηση και τη συλλαβική δομή των δύο γλωσσών καθώς επίσης και τους φωνοτακτικούς τους περιορισμούς.

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

Σύντομη ιστορική αναδρομή της διγλωσσίας

Η διγλωσσία δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της σημερινής εποχής. Η ανθρώπινη αυτή ανάγκη, καθώς έτσι μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε, εκδηλώθηκε σχεδόν από τότε που εμφανίστηκε η ανθρώπινη γλώσσα, οι πρώτοι άνθρωποι πολιτισμοί. Σύμφωνα με γραπτά ιστορικά τεκμήρια, το φαινόμενο της διγλωσσίας παρουσιάζεται στους λαούς των Σουμερίων, Ακκαδίων, Ασσυρίων και Βαβυλωνίων γύρω στο 3000 π.Χ. Επίσης, χαρακτηριστικό παράδειγμα πολυγλωσσίας είναι ο μύθος για τον πύργο της Βαβέλ. Αργότερα, στα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου, κατά τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και

της ελληνικής γλώσσας στους λαούς της Ασίας, υπάρχουν διάφορα παραδείγματα διγλωσσίας.

Στη σύγχρονη εποχή είναι πολυάριθμα τα κράτη και οι πληθυσμοί που βιώνουν καθημερινά το φαινόμενο αυτό. Έννοιες και κοινωνικές δομές, όπως μονο-εθνικότητα, μονο- πολιτισμός και μονο- γλώσσια, έχουν τεθεί σε αμφισβήτηση. Η Ελλάδα δεν αποτελεί εξαίρεση. Ενώ στην δεκαετία του '50, '60 και '70 αποτελούσε η Ελλάδα μία από τις σημαντικότερες χώρες «αποστολής μεταναστών», τόσο σε δυτικοευρωπαϊκές χώρες, όσο και σε άλλες ηπείρους, κατά την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα έπαυε να φέρει αποκλειστικά και μόνο αυτόν τον χαρακτηρισμό. Η Ελλάδα έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστών (Τριάρχη, 2000). Όπως είναι αναμενόμενο και απόλυτα λογικό, η παραμονή των αλλοδαπών στην Ελλάδα παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες. Αυτές σχετίζονται αφενός με τη γενικότερη ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, αφετέρου με τα γλωσσικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν ως ομιλητές στη διαδικασία εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας.

Οριοθέτηση της διγλωσσίας

Βασικό ερώτημα που θα ανέμενε μία απάντηση σε αυτή την ενότητα θα ήταν «Τι είναι διγλωσσία;». Ωστόσο, στη σχετική βιβλιογραφία δεν υπάρχει κάποιος ορισμός που θα μπορούσε να έχει μία γενική ισχύ. Έχουν δοθεί κατά καιρούς πολυάριθμοι ορισμοί. Ο MacNamara (Τριάρχη, 2000) χαρακτηρίζει ένα άτομο δίγλωσσο όταν διαθέτει στη δεύτερη γλώσσα, έστω και περιορισμένες ικανότητες ομιλίας, ανάγνωσης και γραφής. Ωστόσο, άλλοι συγγραφείς θεωρούν προϋπόθεση για να οριστεί ένα άτομο δίγλωσσο την κατοχή των δύο γλωσσών σε ένα άριστο επίπεδο (Bloomfield, στο Fthenakis et all., 1985).

Όπως φαίνεται υπάρχουν μεγάλες αποκλίσεις στους διάφορους ορισμούς που έχουν δοθεί κατά καιρούς. Ας καταλήξουμε όμως, στον εξής ορισμό της διγλωσσίας, καθώς αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της συγκεκριμένης ενότητας και καθώς αυτός ο ορισμός κατά την άποψή μας είναι και ο επικρατέστερος:

«Ένα άτομο θεωρείται δίγλωσσο όταν διαθέτει τη γλωσσική εκείνη ικανότητα μέσω της οποίας μπορεί να εκφράζεται, προφορικά ή και γραπτά, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες σε δύο γλωσσικά συστήματα. Μία ικανότητα που έχει αναπτύξει με βάση τις δικές του ψυχολογικές, φυσιολογικές, συναισθηματικές και κοινωνικές προϋποθέσεις και λόγω της άμεσης και συνεχούς επαφής του με ένα δίγλωσσο κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον» (Τριάρχη, 2000).

Σε ιδανικές περιπτώσεις διγλωσσίας, οι δύο γλώσσες κατακτώνται ως μητρικές- ανταποκρίνονται δηλαδή εξίσου στο επίπεδο του φυσικού ομιλητή- εκ παραλλήλου και με

ομοιόμορφο ρυθμό, εντός χρονικού πλαισίου της κρίσιμης περιόδου. Σπανίως όμως, επιτυγχάνεται μία τέτοιου είδους συμμετρία. Είναι σχεδόν αδύνατον να αποφευχθεί η κυριαρχία της μίας από τις δύο γλώσσες (Skutnabb- Kangas 1981). Για τον λόγο αυτόν και εμείς στην εργασία μας θα αναφερθούμε στους εξής δύο όρους: πρώτη γλώσσα και δεύτερη γλώσσα.

Πρώτη και δεύτερη γλώσσα

Ας συνεχίσουμε με δύο άλλους σημαντικούς ορισμούς σε αυτό το σημείο, ο οποίος έχει να κάνει με την πρώτη (ή κατά άλλους μητρική) γλώσσα και τη δεύτερη γλώσσα. Θα πρέπει να διασαφηνιστούν αρχικά οι όροι αυτοί, ώστε στη συνέχεια να μπορέσουμε να αναφερθούμε στη διαφορά, που υφίσταται ανάμεσα στην κατάκτηση της πρώτης γλώσσας με την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας.

Ως πρώτη γλώσσα ορίζεται η γλώσσα την οποία κατακτά το άτομο κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του, μέσω της επαφής με το άμεσο περιβάλλον στο οποίο ζει. Η κατάκτηση της πρώτης γλώσσας, γίνεται με έναν τρόπο φυσικό και αποτελεί ένα αυτονόητο επίτευγμα για οποιοδήποτε φυσιολογικό άτομο. Πραγματοποιείται σε σύντομο χρονικό διάστημα, ουσιαστικά στα πέντε πρώτα χρόνια της ζωής του (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003). Κατά τον Chomsky (1957, 1965) η κατάκτηση της πρώτης γλώσσας κατορθώνεται χάρη σε έναν έμφυτο μηχανισμό που διαθέτει, ο οποίος ονομάζεται "μηχανισμός γλωσσικής απόκτησης" (*Language Acquisition Device, LAD*) και καθιστά το παιδί ικανό, να μάθει τη γλώσσα του γλωσσικού του περιβάλλοντος. Σε πολλές περιπτώσεις, ο όρος «μητρική γλώσσα» θεωρείται συνώνυμος του όρου πρώτη γλώσσα, καθώς τις περισσότερες φορές η πρώτη γλώσσα ενός παιδιού είναι και η γλώσσα της μητέρας του. Υπάρχουν ωστόσο, περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν υφίσταται. Πιο συγκεκριμένα, η πρώτη γλώσσα που μαθαίνει ένα παιδί δεν είναι απαραίτητα η γλώσσα της μητέρας του, αλλά κάλλιστα η γλώσσα ενός άλλου προσώπου με το οποίο έρχεται σε επαφή το παιδί, κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του (Τριάρχη, 2000).

Ο άνθρωπος πέρα από την έμφυτη ικανότητά του να κατακτά την μητρική του γλώσσα, είναι κατασκευασμένος από τη φύση του να παρουσιάζει την ικανότητα της εκμάθησης δεύτερης γλώσσας (Areltauer, 1997). Υπάρχουν λοιπόν περιπτώσεις, που για κάποιον λόγο ενώ το παιδί έχει ήδη κατακτήσει τη πρώτη γλώσσα, έρχεται σε επαφή και με μία δεύτερη γλώσσα. Ως δεύτερη γλώσσα ορίζεται η γλώσσα που μαθαίνει ένα άτομο, αφού έχει ήδη ολοκληρωθεί, ή ημι- ολοκληρωθεί, η κατάκτηση της πρώτης γλώσσας. Επομένως, θα μπορούσαν οι δύο

γλώσσες να τοποθετηθούν σε μία χρονική ακολουθία (Σκούρτου, 1997). Εκτός όμως από τη χρονολογική διαφορά, η διαφοροποίηση των δύο αυτών εννοιών, έγκειται στο ότι:

α) Η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας πραγματοποιείται συνήθως σε ένα φυσικό περιβάλλον και μέσω της επαφής του με μητρικούς ομιλητές, έστω και αν αυτή η εκμάθηση ενισχύεται από την παρακολούθηση φροντιστηριακού ή σχολικού μαθήματος και

β) το άτομο μαθαίνει να χρησιμοποιεί αυτήν την γλώσσα για λόγους προσωπικούς, είτε αυτοί έχουν να κάνουν με την καθημερινή του επικοινωνία με τους συνανθρώπους του, είτε με τις επαγγελματικές του δραστηριότητες (Τριάρχη, 2000). Τέλος, η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί, είτε για λόγους οικογενειακούς (π.χ. όταν οι γονείς ενός παιδιού είναι διαφορετικής εθνικότητας) είτε για κοινωνικούς (π.χ. λόγω μετανάστευσης). Και στις δύο περιπτώσεις πάντως, η δεύτερη γλώσσα αποτελεί ανάγκη του ατόμου για επικοινωνία.

Υπάρχουν αναμφισβήτητες ομοιότητες στην αναπτυξιακή πορεία της κατάκτησης της πρώτης γλώσσας και στην εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας, ιδίως στα αρχικά τους στάδια. Συγκεκριμένα, παρατηρείται και στις δύο περιπτώσεις μία χρονική περίοδος, η οποία ονομάζεται περίοδος σιωπής, κατά την οποία τα άτομα περιορίζονται στο να ακούν τον συνομιλητή τους, χωρίς οι ίδιοι να παράγουν λόγο (silent period). Στη συνέχεια παρατηρείται η χρήση ορισμένων απομνημονευμένων φράσεων, που παράγονται από τους ομιλητές (formulaic speech) , π.χ. «τι είναι αυτό» κ.α. Τέλος, κατά την πρώτη περίοδο χρήσης της γλώσσας, παρατηρούνται ορισμένες παραλήψεις στις προτάσεις των ομιλητών, όπως είναι τα άρθρα και οι προθέσεις, καθώς επίσης και γραμματικά μορφήματα, όπως οι καταλήξεις των ρημάτων, ουσιαστικών κ.τ.λ. (truncated structures), (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003). Πέρα όμως από τις ομοιότητες που παρουσιάζουν η πρώτη και η δεύτερη γλώσσα κατά τη διαδικασία της ανάπτυξής τους, παρουσιάζουν και αρκετές διαφορές. Αυτές απορρέουν από κάποιους παράγοντες και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

α) Παρουσία και μεταφορά της πρώτης γλώσσας. Λόγω του ότι η κατάκτηση της πρώτης γλώσσας έχει ήδη ολοκληρωθεί ή ημι- ολοκληρωθεί, όπως προαναφέραμε, είναι λογικό να πραγματοποιείται μεταφορά κάποιων στοιχείων της στην δεύτερη γλώσσα. Αυτά τα φαινόμενα μπορεί να είναι είτε λεξιλογικά, είτε γραμματικά και η μεταφορά τους από την πρώτη γλώσσα στη δεύτερη μπορεί να συμβεί ακόμα και στην περίπτωση που οι δύο γλώσσες

είναι δομικά πανομοιότυπες. Επιπλέον, η μεταφορά στοιχείων της μητρικής γλώσσας παρατηρείται και σε πραγματολογικό επίπεδο.

β) Βαθμός επιτυχίας και διαφοροποίηση. Στην εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας δεν καταφέρνουν όλοι οι ομιλητές να φτάσουν σε ένα άριστο επίπεδο, σε αντίθεση με τους φυσικούς ομιλητές μιας γλώσσας. Οι παράγοντες που συντελούν σε αυτό το γεγονός είναι βιολογικοί, γνωστικοί, κοινωνικοί και ψυχολογικοί.

γ) Στασιμότητα /παγιοποίηση. Κάποια στιγμή, κατά τη διαδικασία εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας, παρατηρείται μία στασιμότητα στην πρόοδο του ομιλητή. Η στασιμότητα αυτή παρατηρείται σε φωνολογικό, λεξιλογικό και συντακτικό επίπεδο.

δ) Καθοδήγηση- διδασκαλία. Η πρώτη γλώσσα κατακτάται πάντοτε φυσικά, χωρίς κάποια διδασκαλία ή καθοδήγηση παρά μόνο μέσω του έμφυτου γλωσσικού μηχανισμού (Chomsky, 1957, 1965). Σε αντίθεση, η εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας δεν συντελείται πάντοτε σε περιβάλλον που προσομοιάζει με το φυσικό, αλλά πολλές φορές και σε περιβάλλον τάξης.

ε) Παράγοντες επίδρασης. Υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας. Οι παράγοντες αυτοί είναι η ηλικία, η έφεση ή κλίση, οι προθέσεις ή στάση, τα κίνητρα, η προσωπικότητα, οι τρόποι εκμάθησης και οι στρατηγικές εκμάθησης, η επαφή με μητρικούς ομιλητές της δεύτερης γλώσσας στον ελεύθερο χρόνο και στον χρόνο εργασίας, η ηλικία στην οποία πραγματοποιήθηκε η μετανάστευση, το επίπεδο μόρφωσης και η διάρκεια παραμονής στη χώρα χρήσης της δεύτερης γλώσσας (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003).

Μια σημαντική έννοια που πρέπει να τονίσουμε σε αυτό το σημείο είναι η διάκριση μεταξύ διγλωσσίας και δεύτερης γλώσσας. Στην περίπτωση της διγλωσσίας σε μικρά παιδιά, συνήθως αναφερόμαστε σε παιδιά που από τη γέννα εκτίθενται σε 2 γλώσσες παράλληλα. Μια εκ των δύο κατά πάσα πιθανότητα θα είναι κυρίαρχη, αλλά δεν παύει να υπάρχει η έκθεση και στις δύο γλώσσες. Στην περίπτωση της κατάκτησης μιας δεύτερης γλώσσας, από την άλλη, και όπως ήδη αναφέραμε, η Γ2 (δεύτερη γλώσσα) κατακτάται σειριακά μετά την κατάκτηση της πρώτης. Η σειριακή κατάκτηση, ωστόσο, δεν αποκλείει το γεγονός ότι μπορεί ο ομιλητής να καταλήξει να είναι δίγλωσσος και στις 2 γλώσσες (με βάση τον ορισμό της Τριάρχη που αναφέραμε παραπάνω). Κατά συνέπεια, σε αυτήν την πτυχιακή θεωρούμε τα

παιδιά τα οποία μεγαλώνουν και εκτίθενται σε 2 γλώσσες παράλληλα ως δίγλωσσα, ενώ αυτά που εκτίθενται μετά τα πρώτα χρόνια της ζωής τους στη Γ2 ως ότι κατακτούν μια δεύτερη γλώσσα. Οφείλουμε, ωστόσο, να υπογραμμίσουμε ότι τα όρια μεταξύ των δύο κατηγοριών δεν είναι ξεκάθαρα, και για αυτό τον λόγο θα αναφερθούμε σε μοντέλα κατάκτησης μιας Γ2, τα οποία ξεκίνησαν ως μοντέλα εξήγησης του φωνητικού συστήματος της διγλωσσίας.

Παράγοντες επίδρασης κατά την κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας.

Όλοι γνωρίζουμε ότι δεν θα μάθουν όλα τα άτομα μία δεύτερη γλώσσα το ίδιο εύκολα και το ίδιο καλά. Υπάρχουν κάποιοι παράγοντες που επιδρούν είτε άμεσα, είτε έμμεσα στην πορεία, στον τρόπο και στο επίπεδο της γλωσσικής ανάπτυξης και οι οποίοι μπορούν να διαχωριστούν σε ατομικούς, γλωσσικούς και κοινωνικούς (Τριάρχη, 2000). Κάποιοι άλλοι ερευνητές ωστόσο, έχουν διαχωρίσει τους παράγοντες που παίζουν ρόλο στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας σε διαφορετικές κατηγορίες: α) ψυχολογικοί παράγοντες, και β) κοινωνικο-πολιτιστικοί (Μήτσης, 2003). Ανεξάρτητα από το διαχωρισμό τους πάντως, καταλήγουμε σε κοινές απόψεις και συμπεράσματα.

1.Ατομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας

Ηλικία

Πολυάριθμες είναι οι έρευνες που έχουν προσπαθήσει να δώσουν απάντηση στο βασικό ερώτημα, αν και κατά πόσο ισχύει η άποψη «Όσο πιο μικρός αρχίζει κανείς να μαθαίνει μια δεύτερη γλώσσα, τόσο πιο πολλές είναι οι πιθανότητες να αναπτυχθεί πιο τέλεια αυτή η γλώσσα» (Τριάρχη, 2000).

Το σίγουρο είναι ότι το θέμα δεν έχει σε καμία περίπτωση λυθεί, καθώς τα αποτελέσματα των ερευνών είναι αντιφατικά. Οι πρώτες επιστημονικές εργασίες και μελέτες υποστηρίζουν ότι υπάρχει στα παιδιά η έμφυτη ικανότητα απόκτησης μιας δεύτερης γλώσσας, η οποία έχει άμεση σχέση με τη λειτουργία της πλευρίωσης και για αυτό με τον καιρό, ιδιαίτερα μετά την ολοκλήρωση της πλευρίωσης, χάνεται. Έτσι, διατυπώθηκε η γνωστή υπόθεση της κρίσιμης περιόδου. Η κρίσιμη αυτή περίοδος ξεκινά από την ηλικία των δύο ετών και ολοκληρώνεται στην εφηβεία (Lenneberg, στο Βαρλοκόστα & Τριανταφυλλίδου, 2003) ωστόσο, άλλοι ερευνητές τοποθετούν το τέλος της κρίσιμης περιόδου πολύ νωρίτερα (Krashen, στο Βαρλοκόστα & Τριανταφυλλίδου 2003). Ένα μάλιστα από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η εκπληκτική ταχύτητα με την οποία μαθαίνουν τα παιδιά των μεταναστών τη γλώσσα της νέας χώρας, σε αντίθεση με τους γονείς τους που παρά τα

κίνητρά τους, παλεύουν για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ικανοποιητικό αποτέλεσμα (Chomsky, στο Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003).

Η εικόνα όμως, δεν είναι τόσο σαφής. Υπάρχει μεγάλος αριθμός ερευνών που έρχονται σε αντίθεση με τα προλεγόμενα. Όχι μόνο αμφισβητούν την ισχύ αυτών των πορισμάτων, αλλά αποδεικνύουν ότι τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικες αποκτούν καλύτερα και πιο γρήγορα την δεύτερη γλώσσα. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών φαίνεται να στηρίζουν την αιτιακή σχέση ανάμεσα στην ηλικία εκμάθησης και την ταχύτητα εκμάθησης. Σύμφωνα με αυτήν, όσο μεγαλύτερος είναι ο ομιλητής, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ταχύτητα εκμάθησης (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003).

Στο σημείο πάντως που οι περισσότερες έρευνες συμφωνούν, χωρίς και πάλι όμως να υπάρχει μία ξεκάθαρη εικόνα, είναι η υπεροχή των μικρών παιδιών έναντι των μεγαλύτερων και ενηλίκων μόνο στην κατάκτηση των φωνολογικών γλωσσικών γνώσεων. Συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των ερευνών υποστηρίζει πως η εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας σε νεαρή ηλικία έχει ως αποτέλεσμα, οι ομιλητές να έχουν την ικανότητα να μάθουν μία δεύτερη γλώσσα με την προφορά μητρικών ομιλητών. (Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003, Τριάρχη, 2000, Ratima & May, 2011).

Συμπερασματικά, αξίζει να σημειωθεί το εξής:

Μία πρόσφατη ανασκόπηση ερευνών χωρίζει τα αποτελέσματα των διαφόρων ερευνών, που έχουν πραγματοποιηθεί σε τρεις τύπους: τις έρευνες που υποστηρίζουν ότι, όσο πιο μικρός είναι ένας ομιλητής που μαθαίνει μία δεύτερη γλώσσα, τόσο πιο πολλές είναι οι πιθανότητες να αναπτυχθεί σε άριστο επίπεδο αυτή η γλώσσα, τις έρευνες που αντικρούουν τη συγκεκριμένη θέση και τις έρευνες που υποστηρίζουν ότι η επίδραση της ηλικίας είναι σημαντικό να εξετάζεται πάντοτε διαφοροποιημένα και σε σχέση με άλλους παράγοντες, τόσο γλωσσολογικούς όσο και κοινωνιολογικούς (Ratima & May 2011).

Έφεση

Πρόκειται για το ειδικό «ταλέντο» που υποτίθεται πως διαθέτουν κάποιοι μαθητές για την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας και που εξασφαλίζει υψηλότερα επίπεδα επίδοσης και επιτυχίας (Gardner & MacIntyre, 1993). Σύμφωνα με τον Carroll (Ratima & May 2011), η έφεση για μία γλώσσα απαρτίζεται από τέσσερα διαφορετικά στοιχεία:

α) Ικανότητα φωνητικής κωδικοποίησης, δηλαδή η ικανότητα του ομιλητή να διακρίνει και συνδέει μεταξύ τους τους διάφορους φθόγγους.

β) Γραμματική ευαισθητοποίηση, δηλαδή η ικανότητα να αναγνωρίζει ο ομιλητής τη λειτουργία των λέξεων μέσα σε μία πρόταση.

γ) Μηχανική ικανότητα εκμάθησης, δηλαδή η ικανότητα του ομιλητή να μάθει λέξεις, προτάσεις και φράσεις και μπορεί να τις θυμάται με το πέρασ του χρόνου.

δ) Επαγωγική ικανότητα εκμάθησης γλώσσας, δηλαδή η ικανότητα επαγωγής των κανόνων από το γλωσσικό υλικό που έχει στη διάθεσή του.

Προθέσεις ή στάση

Μία άλλη δημοφιλής εξήγηση της επιτυχημένης ή αποτυχημένης εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας από έναν ομιλητή είναι οι προθέσεις και η στάση (Baker, 2001). Πολλές έρευνες έχουν δείξει, ότι η θετική στάση ενός ομιλητή μιας δεύτερης γλώσσας απέναντι στη γλώσσα αυτή και τους ομιλητές της έχει άμεση επίδραση στην τελική έκβαση της εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας (Ellis, 1994, Larsen-Freeman & Long 1991, στο Βαρλοκόστα & Τριανταφυλλίδου, 2003). Αυτό το συμπέρασμα θεωρείται λογικό, μιας και όταν ένα άτομα τρέφει θετικά συναισθήματα για έναν λαό και την κουλτούρα του, επιδιώκει να έρθει σε επαφή με τους μητρικούς ομιλητές του, γεγονός που επιδρά θετικά στην επιτυχημένη έκβαση της εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας (Τριάρχη,2000). Από την άλλη πλευρά, αρνητικά συναισθήματα για έναν λαό, την κουλτούρα του και τον πολιτισμό του δυσκολεύουν τις διαδικασίες απόκτησης της δεύτερης γλώσσας. Ο εθνικισμός π.χ., μπορεί να προκαλέσει μεγάλα εσωτερικά εμπόδια στην εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας (Τριάρχη, 1999).

Κίνητρα

Τα κίνητρα θεωρούνται βασικός παράγοντας της εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας. Τα κίνητρα μπορούν γενικά να διαχωριστούν δε δύο κύριες κατηγορίες:

α) Η επιθυμία ταύτισης ή σύνδεσης με μία άλλη γλώσσα: Ορισμένα άτομα επιθυμούν να συμμετάσχουν στις πολιτιστικές δραστηριότητες, να ανακαλύψουν τις ρίζες τους ή να δημιουργήσουν φιλίες με τον λαό μιας άλλης χώρας από τη δική τους. Τα κίνητρα αυτά ορίζονται ως εσωτερικά κίνητρα.

β) Η εκμάθηση μιας γλώσσας για πρακτικούς σκοπούς: Ορισμένα άτομα επιδιώκουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας με σκοπό να βρουν εργασία ή να κερδίσουν χρήματα, να αυξήσουν τις προοπτικές της σταδιοδρομίας τους, να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της εργασίας τους, ή να βοηθήσουν τα παιδιά τους στα δίγλωσσα μαθήματα. Τα κίνητρα αυτά ορίζονται ως εργαλειακά κίνητρα (Baker, 2001).

Πολλές έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί με σκοπό να δείξουν, πιο από αυτά τα δύο είδη κινήτρων είναι πιο αποτελεσματικά. Και σε αυτό το σημείο όμως, οι απόψεις δίστανται (Baker, 2001 , Βαρλοκώστα & Τριανταφυλλίδου, 2003, Τριάρχη 2000).

Προσωπικότητα

Δεδομένου ότι κάθε άτομο αποτελεί μία ξεχωριστή προσωπικότητα με ιδιαίτερες ικανότητες, ο παράγοντας προσωπικότητα παίζει σημαντικό ρόλο στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας. Σύμφωνα με την Τριάρχη (2000), στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ατόμου εντάσσονται:

α) Η ψυχική ισορροπία: Όσο πιο λίγα ψυχικά προβλήματα και μεγαλύτερη ψυχική ισορροπία παρουσιάζει το άτομο κατά την εκμάθηση της νέας γλώσσας, τόσο πιο γρήγορα και με μεγαλύτερη επιτυχία μαθαίνει τη γλώσσα αυτή (Wode, στο Τριάρχη, 1999).

β) Το γνωστικό στυλ: Ο τρόπος με τον οποίο το κάθε άτομο δέχεται, οργανώνει/ αποθηκεύει και επανακαλεί πληροφορίες και ερεθίσματα του περιβάλλοντός του, στην Ψυχολογία ονομάζεται γνωστικό στυλ (Τριάρχη, 2000).

γ) Το γλωσσικό ταλέντο: Στη βιβλιογραφία συναντάται ο όρος «κλίση για εκμάθηση μιας γλώσσας» και ορίζεται ως η ανθρώπινη ικανότητα που συμβάλει στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας. Η γνωστική αυτή ικανότητα ποικίλει από άτομο σε άτομο. Επικρατεί αβεβαιότητα στο χώρο της έρευνας για το αν πράγματι υπάρχει αυτή η έμφυτη κλίση που διευκολύνει την απόκτηση μιας δεύτερης γλώσσας. Επίσης, τίθεται το ερώτημα αν αυτή η κλίση δεν είναι τίποτα άλλο από το αποτέλεσμα ενός συνδυασμού άλλων ικανοτήτων του ατόμου (Wode, στο Τριάρχη, 1999, Τριάρχη 2000).

Τρόποι εκμάθησης

Οι τρόποι εκμάθησης και οι στρατηγικές αποτελούν δύο ακόμα παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση δεύτερης γλώσσας. Πρόκειται για τις μεθόδους που ακολουθούν οι ομιλητές, προκειμένου να προωθήσουν την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας, με την οποία έρχονται σε επαφή. Πολλές μελέτες έχουν αφιερωθεί στην τυπολογία των διαφόρων τρόπων εκμάθησης (Βαρλοκόστα & Τριανταφυλλίδου, 2003).

2. Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας

Πιστεύεται πως οι συνθήκες οι οποίες επικρατούν κατά την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας, επηρεάζουν τόσο την επιτυχία ή επιτυχία της εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας, όσο και την πορεία και την ταχύτητά της.

Σε διάφορες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, προσπάθησαν οι επιστήμονες να απομονώσουν τους κοινωνικούς παράγοντες που πιθανώς να είναι σημαντικοί στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας. Στα πλαίσια ερευνητικού προγράμματος της Χαιλδεμβέργης, πραγματοποιήθηκε έρευνα σε Ισπανούς εργάτες και διαπιστώθηκε ότι σημαντικό ρόλο για την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας παίζουν οι εξής παράγοντες:

α) Επαφή με μητρικούς ομιλητές της δεύτερης γλώσσας στον ελεύθερο χρόνο και στο χώρο εργασίας: Η επαφή που έχει το άτομο που μαθαίνει μια δεύτερη γλώσσα με τους μητρικούς ομιλητές της γλώσσας αυτής συμβάλει αναμφισβήτητα στον τρόπο και τον ρυθμό που αναπτύσσεται η δεύτερη γλώσσα. Η επαφή με μητρικούς ομιλητές κατά τη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου έχει διαπιστωθεί, πως είναι πιο σημαντικό για την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας, από ότι κατά τη διάρκεια της εργασίας. Και αυτό γιατί η επικοινωνία γίνεται κάτω από ευνοϊκότερες συνθήκες (Τριάρχη, 2000).

β) Η ηλικία (ο χρόνος μετανάστευσης): Ο παράγοντας 'ηλικία' συζητήθηκε στους ατομικούς παράγοντες που παίζουν ρόλο στην εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας. Ωστόσο, μπορεί να θεωρηθεί κοινωνικός παράγοντας, όταν αναφέρεται στο χρόνο πρώτης επαφής του ατόμου με τη δεύτερη γλώσσα. Στις διάφορες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί κατά καιρούς, διαπιστώθηκε ότι η φωνολογική γλωσσική ικανότητα εξαρτάται άμεσα από την παράμετρο αυτή (Wode, στο Τριάρχη, 2000).

γ) Το επίπεδο μόρφωσης: Όσον αφορά το επίπεδο αυτό, έχει διαπιστωθεί ότι η μόρφωση του ατόμου που μαθαίνει μία δεύτερη γλώσσα, επηρεάζει την ετοιμότητα του να ασχοληθεί με τη

γλώσσα αυτή (Wode, στο Τριάρχη, 2000). Επίσης, υπάρχει και μία άλλη διάσταση αυτού του παράγοντα: μετανάστες που διαθέτουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης, γίνονται αμέσως αποδεκτοί από τους κατοίκους μιας χώρας και έτσι, δεν χρειάζεται να ξεπεράσουν διάφορους φραγμούς αποδοχής (Τριάρχη, 2000).

δ) Η διάρκεια παραμονής στη χώρα χρήσης της δεύτερης γλώσσας: Έχει παρατηρηθεί ότι, τα δύο πρώτα χρόνια επαφής με τη δεύτερη γλώσσα είναι τα πιο σημαντικά ενώ τα επόμενα χρόνια, η σημασία αυτού του παράγοντα μειώνεται και η εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας εξαρτάται πολύ περισσότερο από τους υπόλοιπους παράγοντες (Τριάρχη, 2000).

Παρότι όλοι αυτοί οι παράγοντες εκμάθησης/ κατάκτησης μιας γλώσσας δεν θα χρησιμοποιηθούν στην πτυχιακή μας, θεωρήσαμε σημαντικό να τους εκθέσουμε για την πλήρη κατανόηση της δυσκολίας διάκρισης μεταξύ δίγλωσσων ομιλητών με διαφορετική ικανότητα στις 2 γλώσσες, καθώς και μεταξύ δίγλωσσων ομιλητών και ομιλητών που μαθαίνουν μια Γ2.

Μεταφορά από την πρώτη στη δεύτερη γλώσσα

Η μεταφορά δεξιοτήτων και γνώσεων από την πρώτη γλώσσα αποτελεί βασικό γνώρισμα της εκμάθησης μιας δεύτερης γλώσσας (Σπύρου, 2003). Η επαφή των γλωσσών παίρνει τη μορφή δανεισμών και μεταφοράς γλωσσικών στοιχείων από τη μία γλώσσα στην άλλη. Η μεταφορά αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της διγλωσσίας (Τριάρχη, 1999). Η μεταφορά γλωσσικών στοιχείων συμβαίνει συνήθως από τη γλώσσα που ο ομιλητής γνωρίζει περισσότερο, προς αυτή που προσπαθεί να μάθει (Cummins, στην Τριάρχη 1999). Τα άτομα έχοντας ήδη αναπτύξει τη μητρική τους γλώσσα, όταν έρχονται σε επαφή με τη δεύτερη γλώσσα χρησιμοποιούν κανόνες και στοιχεία της μητρικής τους, με αποτέλεσμα η πρώτη γλώσσα να είναι αυτή που κατευθύνει την πορεία της δεύτερης. Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση που η πρώτη γλώσσα παρουσιάζει κοινές δομές, στοιχεία και κανόνες με την δεύτερη γλώσσα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί πως οι μεταφορές από την πρώτη γλώσσα δεν παρατηρούνται σε όλους τους τομείς το ίδιο. Παρατηρούνται περισσότερο στο λεξιλόγιο και την προφορά και σε μικρότερο βαθμό στη σειρά των λέξεων και την πραγματολογία (Σπύρου, 2003).

Θεωρία του Flege- SLM

Η πεποίθηση πως οι μεταφορές από την μητρική γλώσσα συμβαίνουν στην περίπτωση που οι δύο γλώσσες μοιάζουν μεταξύ τους, ενισχύεται από το μοντέλο εκμάθησης γλώσσας (Speech Learning Model) (Flege, 1995).

Το SLM ξεκινάει με την αμφιλεγόμενη άποψη, πως οι διαδικασίες και οι μηχανισμοί κατά την κατάκτηση του φωνολογικού συστήματος της πρώτης γλώσσας, παραμένουν άθικτοι καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους και έτοιμοι για την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας. Αυτό δεν συμφωνεί βέβαια με την πεποίθηση ότι, τα παιδιά και οι ενήλικες δεν φτάνουν στο ίδιο επίπεδο εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας. Ο πρωταρχικός λόγος για τον οποίο τα περισσότερα άτομα που μαθαίνουν την δεύτερη γλώσσα διαφέρουν από τους μητρικούς ομιλητές της γλώσσας αυτής, μπορεί να είναι ότι θα συνεχίσουν να μιλούν την πρώτη τους γλώσσα, η οποία είναι πιθανόν ότι θα επηρεάσει τη δεύτερη γλώσσα. Το SLM υποστηρίζει ότι, τα φωνητικά στοιχεία που συνθέτουν την πρώτη γλώσσα και εκείνα που συνθέτουν την δεύτερη γλώσσα υπάρχουν σε ένα κοινό φωνολογικό χώρο, με αποτέλεσμα να αλληλεπιδρούν (Flege, 2007).

Υπάρχουν ενδείξεις ότι το φωνολογικό σύστημα της πρώτης γλώσσας αναπτύσσεται αργά, κατά τη διάρκεια της παιδικής ηλικίας και της εφηβείας. Σύμφωνα με το SLM, καθώς οι φωνητικές κατηγορίες της πρώτης γλώσσας αναπτύσσονται, είναι πολύ πιθανόν να «αφομοιώσουν» τα φωνήεντα και τα σύμφωνα της δεύτερης γλώσσας (Best, στο Flege, 2007). Αν κάποιος, κατά την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας, κρίνει ένα φώνημα ως φώνημα της πρώτης γλώσσας, το φώνημα της δεύτερης γλώσσας «ταυτίζεται» με το φώνημα της πρώτης. Έτσι, αποτρέπεται η δημιουργία ενός καινούριου φωνήματος της δεύτερης γλώσσας, μολονότι η ικανότητα των ατόμων να δημιουργούν νέα φωνήματα παραμένει άθικτη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Άλλος ένας παράγοντας θεωρείται, η αντιληπτική απόσταση ενός φωνήματος της πρώτης και ενός φωνήματος της δεύτερης γλώσσας. Υποστηρίζεται λοιπόν ότι, όσο πιο μεγάλη απόσταση υπάρχει μεταξύ των δύο φωνημάτων, τόσο εύκολα αποκτά το φώνημα της δεύτερης γλώσσας ο ομιλητής, και δεν το συγχέει με το φώνημα της πρώτης του γλώσσας (Flege, 2007).

Με άλλα λόγια, οι νέοι ήχοι δε θα δημιουργήσουν κανένα πρόβλημα στους ομιλητές που μαθαίνουν μία δεύτερη γλώσσα. Αντιθέτως, για τους παρόμοιους ήχους μιας δεύτερης γλώσσας οι μαθητές δε θα δημιουργήσουν καμία νέα φωνητική κατηγορία, αλλά θα ταξινομήσουν τους ήχους της δεύτερης γλώσσας στις ήδη υπάρχουσες φωνητικές κατηγορίες

των ήχων της πρώτης γλώσσας. Το παραπάνω έχει ως συνέπεια την εμφάνιση προβλημάτων στην εκμάθηση των ήχων μιας δεύτερης γλώσσας από τους μαθητές.

Το SLM προτείνει δύο είδη μηχανισμών, μέσω των οποίων οι φωνητικές κατηγορίες της πρώτης και της δεύτερης γλώσσας αλληλεπιδρούν: ο μηχανισμός αφομοίωσης και ο μηχανισμός ανομοίωσης. Οι δύο αυτοί μηχανισμοί ασκούν επιρροή στην πρώτη, αλλά και στη δεύτερη γλώσσα. Ποιος από τους δυο μηχανισμούς λειτουργεί, εξαρτάται από το ποια κατηγορία "σχηματισμού" λαμβάνει χώρα. Υποστηρίζεται ότι, τα φωνητικά συστήματα της πρώτης και της δεύτερης γλώσσας αλληλεπιδρούν μέσω του μηχανισμού αφομοίωσης, στην περίπτωση που το φώνημα της δεύτερης γλώσσας μοιάζει με το φώνημα της πρώτης. Σε αυτήν την περίπτωση, ο ομιλητής παράγει το φώνημα της δεύτερης γλώσσας, ακριβώς σαν να ήταν το αντίστοιχο φώνημα της πρώτης γλώσσας, χωρίς καμία τροποποίηση. Έρευνες έχουν δείξει ότι, τα φωνήματα που συνθέτουν τα φωνολογικά συστήματα των ανθρώπων, έχουν την τάση να διασπείρονται, προκειμένου να διατηρηθεί η φωνημική αντίθεση (Boer στο Flege, 2007). Το SLM προτείνει ότι, αυτό συμβαίνει και στους δίγλωσσους, οι οποίοι προσπαθούν να διατηρήσουν αντίθεση μεταξύ των φωνημάτων και εντός του φωνολογικού συστήματος της καθεμιάς γλώσσας, αλλά και μεταξύ των φωνολογικών συστημάτων των δύο γλωσσών. Αυτό μπορεί να προκαλέσει την "απομάκρυνση" του φωνήματος της πρώτης γλώσσας από το πλησιέστερο φώνημα της δεύτερης γλώσσας, και αντιστρόφως. Το γεγονός αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα, ούτε το φώνημα της πρώτης, αλλά ούτε το φώνημα της δεύτερης γλώσσας να παράγεται σωστά. Σε αυτήν την περίπτωση τα φωνήματα της πρώτης και της δεύτερης γλώσσας αλληλεπιδρούν, μέσω του μηχανισμού ανομοίωσης.

Φωνολογία και Φωνητική

Φωνολογία είναι ο κλάδος της γραμματικής που ασχολείται με τους φθόγγους (ήχους), οι οποίοι χρησιμοποιούνται συστηματικά στις φυσικές γλώσσες για την κοινοποίηση σημασιών. Με άλλα λόγια, η φωνολογία μελετά τη φωνολογική δομή και ικανότητα που ένας ομιλητής εμφανίζει στη μητρική του γλώσσα. Δηλαδή, το σύστημα εκείνο που αναπτύσσεται στα πρώτα έτη της ζωής του ανθρώπου και στα πλαίσια του οποίου καθορίζεται η διαφορά μεταξύ των φθόγγων που διακρίνουν σημασίες και μη σημασίες (Pάλλη & Nespor, 1996) Τα παιδιά στην αρχή μπορεί να μην συνειδητοποιούν ότι, για παράδειγμα, υπάρχει διαφορά μεταξύ των συμφώνων στην αρχή λέξεων, όπως *λίγος* και *ρίγος*. Αργότερα, συνειδητοποιούν ότι αυτές οι λέξεις αρχίζουν με διαφορετικούς φθόγγους. Τελικά, μαθαίνουν να ξεχωρίζουν

όλους του φθόγγους που μπορούν να αλλάξουν το νόημα των λέξεων (Ladefoged, 2006). Από την άλλη πλευρά, ένα νήπιο που αναπτύσσει τη φωνολογική του ικανότητα στην ελληνική, ακούγοντας στο περιβάλλον του λέξεις που περιέχουν φθόγγους πολύ διαφορετικούς, όπως, π.χ. το γαλλικό ρο, που είναι φθόγγος μη παλλόμενος, ταυτίζει αυτόν τον φθόγγο με το παλλόμενο ρο. Δεν είναι η ομοιότητα των φθόγγων που ωθεί το νήπιο σε αυτήν τη διαδικασία: η διαφορά μεταξύ του παλλόμενου ρο και του γαλλικού σταφυλικού ρο είναι τόσο μεγάλη αρθρωτικά και ακουστικά, όσο τουλάχιστον η διαφορά μεταξύ των φθόγγων [v] και [ð]. Τα διαφορετικά ρο κατηγοριοποιούνται νοητικά ως ένα και το αυτό σύμφωνα, όχι λόγω των φυσικών χαρακτηριστικών τους, αλλά γιατί η μεταξύ τους διαφορά δεν αξιοποιείται συστηματικά στην ελληνική για τη διάκριση σημασιών. Δεν υπάρχουν, πράγματι, στην ελληνική ελάχιστα ζεύγη με διαφορετικά ρο. Υπάρχουν όμως ζεύγη λέξεων, που διαφοροποιούνται μόνο βάσει της παρουσίας ενός φθόγγου. Ας δώσουμε ένα παράδειγμα. Στα Ελληνικά (μιλούμε πάντα για τον προφορικό λόγο), έχουμε τις λέξεις:

[ˈrino] “πίνω”

[ˈtino] “τείνω”

Οι Έλληνες ομιλητές αντιλαμβάνονται τις λέξεις αυτές ως δυο διαφορετικές έννοιες. Οι λέξεις αυτές, αν και έχουν ακριβώς ίδια όλα τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά, διαφέρουν στους δύο πρώτους φθόγγους. Ο αρχικός φθόγγος στον πρώτο τύπο είναι το χειλικό [p], ενώ στο δεύτερο είναι το φατνιακό [t]. Αυτό είναι και το διαφοροποιητικό στοιχείο τους. Για το λόγο αυτό, λέμε ότι έχουμε δύο διαφορετικές λέξεις καθώς επίσης ότι το ζεύγος αυτό των λέξεων είναι ένα ελάχιστο ζεύγος αντίθεσης. Οι φθόγγοι [p] και [t] στο συγκεκριμένο παράδειγμα λέμε ότι είναι δύο διαφορετικά φωνήματα της Ελληνικής.

Η φωνολογική ικανότητα όμως δεν είναι μόνο αυτό. Υπάρχουν φθόγγοι που υφίστανται συστηματικές τροποποιήσεις μέσα σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα. Ας δώσουμε και εδώ ένα παράδειγμα. Στα ελληνικά έχουμε τις λέξεις:

[kaˈlo] “καλό”

[ciˈlo] “κίλο”

Τα φωνήματα αυτά είναι αλλόφωνα και βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή. Μολονότι δεν οδηγούν σε διαφοροποίηση σημασίας, καθιστούν αναγνωρίσιμη τη διάκριση μεταξύ φυσικού και μη φυσικού ομιλητή της γλώσσας (Pάλλη & Nespor, 1996)

Οφείλουμε να σημειώσουμε βεβαίως, πως ο κλάδος της φωνολογίας εξετάζει ένα πολύ μεγαλύτερο κομμάτι της δομής της γλώσσας. Στο σημείο αυτό ωστόσο, προσπαθήσαμε να δώσουμε έναν γενικότερο ορισμό, καθώς στη συγκεκριμένη πτυχιακή μας ενδιαφέρει πως κατακτάται το σύστημα των φθόγγων της ελληνικής από δίγλωσσα παιδιά.

Ένας συναφής, αλλά ριζικά διαφορετικός κλάδος ανάλυσης της γλώσσας, είναι αυτός της Φωνητικής. Η *φωνητική* ορίζεται η επιστημονική μελέτη των γλωσσικών ήχων και της ανθρώπινης ομιλίας, και αποτελεί κλάδο της γλωσσολογίας. Αντικείμενο μελέτης της επιστήμης είναι οι φυσικές ιδιότητες των φθόγγων που χρησιμοποιούνται στις φυσικές γλώσσες. Έργο της φωνητικής είναι να δώσει φυσική μορφή στη φωνολογική δομή. Εδώ αξίζει να τονιστεί, πως η φωνητική αντιδιαστέλλεται με τη φωνολογία, η οποία εξετάζει τη λειτουργία των φθόγγων στα πλαίσια συγκεκριμένων γλωσσικών συστημάτων. Η φωνητική αντιθέτως, ασχολείται με τους φθόγγους καθαυτούς και όχι το ρόλο τους στη γλώσσα. Εξετάζει την παραγωγή των φθόγγων από τα φωνητικά όργανα, καθώς επίσης και την αντίληψή τους από το δέκτη του ακουστικού μηνύματος (αυτί) (Ράλλη & Nespor, 1996). Συγκεκριμένα, για κάθε φθόγγο διακρίνουμε τρεις φάσεις: 1) την παραγωγή του από τα φωνητικά όργανα του ομιλητή, 2) τη μετάδοσή του με τη μορφή ηχητικών κυμάτων και 3) την πρόσληψη και ερμηνεία του από τον ακροατή. Σε καθεμία από αυτές τις τρεις φάσεις, ο φθόγγος γίνεται αντικείμενο ξεχωριστής μελέτης. Για τον λόγο αυτό, μπορούμε να πούμε πως η φωνητική παρουσιάζει τρεις υποδιαιρέσεις: 1) την αρθρωτική φωνητική, που μελετά την αρθρωτική των φθόγγων μέσω των φωνητικών οργάνων 2) την ακουστική φωνητική, που αναλύει εργαστηριακά τα ακουστικά χαρακτηριστικά του σήματος και 3) την αντιληπτική φωνητική, που προσδιορίζει την αντίληψη των φθόγγων από την πλευρά του ακροατή (Ράλλη & Nespor, 1996, Botinis, 2011)

Όλοι οι αρθρώσιμοι ήχοι ωστόσο, δεν αποτελούν δυνατούς φθόγγους ενός γλωσσικού συστήματος. Ήχοι που παράγονται από ακούσιες κινήσεις, όπως είναι π.χ. το χασμουρητό, δεν χρησιμοποιούνται σε καμία γλώσσα. Επομένως αυτοί οι ήχοι αποκλείονται από τη φωνητική (Ράλλη & Nespor, 1996).

Κοινά χαρακτηριστικά της Ελληνικής και της Αλβανικής γλώσσας

Τόσο η Αλβανική όσο και η Ελληνική αποτελούν ξεχωριστές ομάδες που ανήκουν στην οικογένεια των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών. Επίσης η Αλβανική και η Ελληνική θεωρούνται οι αρχαιότερες γλώσσες της Βαλκανικής χερσονήσου. Παρουσιάζουν κοινά μεταξύ τους

γραμματικά φαινόμενα, τα οποία χαρακτηρίζουν και τις περισσότερες βαλκανικές χώρες. Τέλος και οι δύο γλώσσες έχουν πλούσιο κλιτικό σύστημα. Τα ονόματα και τα ρήματά τους έχουν καταλήξεις που δηλώνουν γένος, αριθμό, πτώση, πρόσωπο, χρόνο, έγκλιση, φωνή κλπ. (Σπύρου, 2003)

Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής γλώσσας

Όπως είναι αναμενόμενο, η αλβανική και η ελληνική διαφέρουν ως προς τα φωνολογικά τους συστήματα. Στο κεφάλαιο εδώ θα παρουσιάσουμε τις διαφορές των δύο συστημάτων ως προς τα σύμφωνα, τα φωνήεντα και τη συλλαβική δομή τους.

Τα σύμφωνα της Αλβανικής

Τα σύμφωνα της Αλβανικής, όπως και όλων των γλωσσών, κατατάσσονται με βάση τον τόπο και τον τρόπο άρθρωσης, την ρινικότητα και την ηχηρότητα.

Ως προς τον τόπο άρθρωσης, δηλαδή το σημείο που παράγονται στο φωνητικό κανάλι, και των αρθρωτών που συμμετέχουν, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

- 1. Χειλικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα χείλη, και περαιτέρω σε: A: Διχειλικά (καθώς συμμετέχουν και τα δύο χείλη [p, b , m]) και B: Χειλοδοντικά (καθώς τα άνω δόντια συναντούν το κάτω χείλος [f, v]),
- 2. Οδοντικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα άνω δόντια και η άκρη της γλώσσας [θ, δ],
- 3. Φατνιακά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα φατνία και το πρόσθιο μέρος της γλώσσας [t, d, n, r, □ , s, z, l, ł, ts, tz],
- 4. Μεταφατνιακά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν η περιοχή πίσω από τα φατνία και το πρόσθιο μέρος της γλώσσας [j, □, tʃ, □],
- 5. Ουρανικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν η περιοχή της σκληρής υπερώας ή ουρανίσκου και η ράχη της γλώσσας [c, □, □],
- 6. Υπερωϊκά**, κατά τη παραγωγή τους συμμετέχουν η περιοχή της μαλακής υπερώας και το πίσω μέρος της γλώσσας [k, g],
- 7. Γλωττιδικό**, η άρθρωση του δεν παρουσιάζεται, καθώς κατά την παραγωγή του οι αρθρωτές παίρνουν τη θέση τους στη στοματική κοιλότητα για το φωνήεν που

ακολουθεί και επομένως δεν πραγματοποιούν κάποια συγκεκριμένη άρθρωση που θα μπορούσε να αποτυπωθεί [h].

Ως προς τον τρόπο άρθρωσης, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο οι αρθρωτές έρχονται σε επαφή στα σημεία άρθρωσης, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Στιγμαϊαία ή έκκροτα (κλειστά)**, όπου συμβαίνει πλήρες κλείσιμο των αρθρωτών [p, b, t, d, c, □, k, g],
2. **Τριβόμενα ή εξακολουθητικά**, όπου συμβαίνει στενή προσέγγιση των αρθρωτών. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν και τα συριστικά [s, z], κατά την παραγωγή των οποίων ο ήχος που προκαλείται από την προσέγγιση των αρθρωτών είναι πιο οξύς, λόγω της μεγαλύτερης έντασης στις υψηλές συχνότητες. [f, v, θ, δ, s, z,], □, h],
3. **Πλευρικά**, όπου συμβαίνει μερικό κλείσιμο των αρθρωτών στο κεντρικό μέρος της στοματικής κοιλότητας και διαφυγή του αέρα από τα πλάγια [l, ʎ],
4. **Παλλόμενα**, όπου συμβαίνει διακεκομμένο κλείσιμο των αρθρωτών, και περαιτέρω σε:
A: μονοπαλλόμενο: η άκρη της γλώσσας χτυπάει στα φατνία μία φορά και επιστρέφει στη θέση της [□],
B: πολυπαλλόμενο: η άκρη της γλώσσας τίθεται σε κίνηση λόγω της ροής του αέρα, κατά τέτοιον τρόπο ώστε να ακουμπάει και να απομακρύνεται από τα φατνία τρεις-τέσσερις φορές [r].
5. **Προστριβόμενα**, τα προστριβόμενα σύμφωνα αποτελούν έναν συνδυασμό κλειστού και τριβόμενου φθόγγου. Κατά συνέπεια, οι αρθρωτές παίρνουν αρχικά τη θέση για την παραγωγή ενός κλειστού φθόγγου και στη συνέχεια θέση για την παραγωγή ενός τριβόμενου φθόγγου [ts, dz, tʃ, □].

Ως προς τη ρινικότητα, δηλαδή το βαθμό που κατά την παραγωγή της ομιλίας ο αέρας εξέρχεται από τη μύτη λόγω ενός φραγμού που έχει δημιουργηθεί στη στοματική κοιλότητα, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Έρρινα**, όπου ο αέρας εξέρχεται από τη μύτη [m, n, □],
2. **Μη ρινικά**, όπου ο αέρας εξέρχεται από τη στοματική κοιλότητα [όλα τα υπόλοιπα σύμφωνα].

Τέλος, ως προς την ηχηρότητα, δηλαδή τη θέση των φωνητικών χορδών, υπάρχουν οι εξής κατηγορίες συμφώνων (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Ηχηρά**, κατά την παραγωγή των οποίων οι φωνητικές χορδές εφάπτονται [b, d, ɱ, g, m, n, ŋ, r, ʀ, v, ð, z, ʃ, ʎ, dz, ʒ]
2. **Άηχα**, κατά την παραγωγή των οποίων οι φωνητικές χορδές βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους [p, t, c, k, f, θ, s, ʃ, h, l, ts, tʃ].

Τα φωνήεντα της Αλβανικής

Τα φωνήεντα της Αλβανικής γλώσσας διακρίνονται, και πάλι όπως σε όλες τις γλώσσες, με βάση την κίνηση της γλώσσας στον οριζόντιο αλλά και στον κάθετο άξονα της στοματικής κοιλότητας και το σχήμα των χειλιών.

Ως προς την κίνηση της γλώσσας στον οριζόντιο άξονα της στοματικής κοιλότητας, τα φωνήεντα ταξινομούνται ως εξής (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Πρόσθια**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα κινείται προς τα εμπρός [i, y, e],
2. **Κεντρικά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται στο κέντρο της στοματικής κοιλότητας [a, ə],
3. **Οπίσθια**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα κινείται προς την υπερώα [o, u].

Ως προς την κίνηση της γλώσσας στον κάθετο άξονα, τα φωνήεντα ταξινομούνται ως εξής (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Υψηλά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται πιο ψηλά από τη θέση ανάπαυσης [i, y, u],
2. **Μέσα**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται στη θέση ανάπαυσης [e, ə, o],
3. **Χαμηλά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται πιο χαμηλά από τη θέση ανάπαυσης [a].

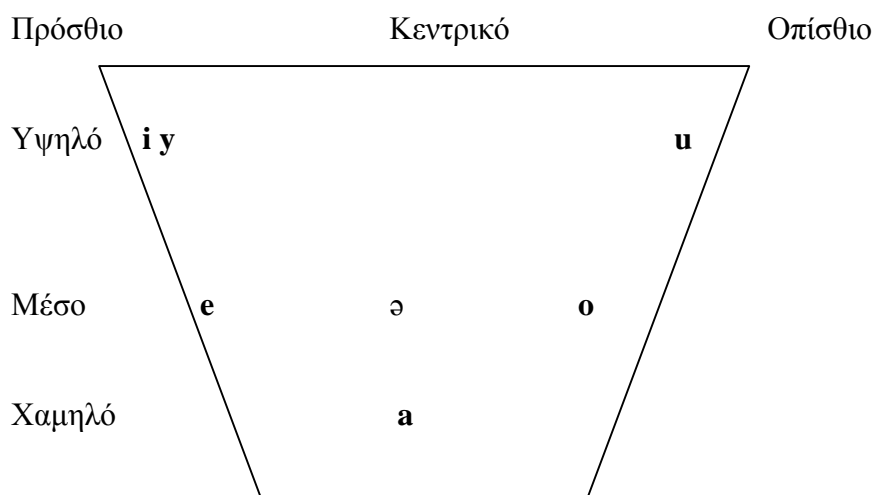
Τέλος, ως προς το σχήμα των χειλιών κατά την παραγωγή τους τα φωνήεντα διακρίνονται ως εξής (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003):

1. **Στρογγυλά**, κατά την παραγωγή των οποίων τα χείλη παίρνουν σχήμα στρογγυλό [y, o, u],
2. **Μη στρογγυλά**, κατά την παραγωγή των οποίων τα χείλη δεν έχουν σχήμα στρογγυλό [i, e, ə, a].

Οι πίνακες 1 και 2 απεικονίζουν τους φθόγγους της Αλβανικής με σύμβολα, όπως αναπαριστούνται από το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ), ταξινομημένους με βάση τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω.

ΟΠΟΣ ΡΘΡΩΣΗΣ		ΧΕΙΛΙΚΑ		ΧΕΙΛΟΔΟΝΤΙΚΑ		ΟΔΟΝΤΙΚΑ		ΦΑΤΝΙΑΚΑ		ΜΕΤΑ-ΦΑΤΝΙΑΚΑ		ΟΥΡΑΝΙΚΑ		ΥΠΕΡΩΙΚΑ		ΓΛΩΤΤΙΚΑ	
ΟΠΟΣ ΡΘΡΩΣΗΣ	ΕΡΡΙΝΑ		m						n				☐				
ΟΠΟΣ ΡΘΡΩΣΗΣ	ΣΤΙΓΜΙΔΙΑ	p	b					t	d			c	☐	k	g		
	ΤΡΙΒΟΜΕΝΑ			f	v	θ	ð	s	z	ʃ	☐						h
	ΠΛΕΥΡΙΚΑ							l	ɫ								
	ΥΓΡΑ								r								
	ΜΟΝΟΠΑΛΛΟΜΕΝΑ								r								
	ΠΟΛΥΠΑΛΛΟΜΕΝΑ								☐								
	ΠΡΟΣΤΡΙΒΟΜΕΝΑ							ts	tz	tʃ	☐						

Πίνακας 1. Τα σύμβολα των συμφώνων της Αλβανικής γλώσσας.

Πίνακας 2. Τα σύμβολα των φωνηέντων της Αλβανικής γλώσσας

Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής γλώσσας

Τα σύμφωνα της Ελληνικής

Τα σύμφωνα της Ελληνικής κατατάσσονται με βάση τον τόπο, αλλά και τον τρόπο άρθρωσης, τη ρινικότητα και την ηχηρότητα.

Ως προς τον τόπο άρθρωσης, δηλαδή το σημείο όπου παράγονται στο φωνητικό κανάλι και των αρθρωτών που συμμετέχουν, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Πετρούνιας 1984, Ramers 1998, Μαγουλά 2003):

1. **Χειλικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα χείλη, και περαιτέρω σε Α: Διχειλικά (καθώς συμμετέχουν και τα δύο χείλη [p, b, m]) και Β: Χειλοδοντικά (καθώς τα άνω δόντια συναντούν το κάτω χείλος [f, v]),
3. **Οδοντικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα άνω δόντια και η άκρη της γλώσσας [θ, ð, t, d, n],
4. **Φατνιακά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν τα φατνία και το πρόσθιο μέρος της γλώσσας [l, r, s, z],
5. **Ουρανικά**, κατά την παραγωγή τους συμμετέχουν η περιοχή της σκληρής υπερώας ή ουρανίσκου και η ράχη της γλώσσας [c, ç, j, ɲ, ʎ, ɲ],
6. **Υπερωϊκά**, κατά τη παραγωγή τους συμμετέχουν η περιοχή της μαλακής υπερώας και το πίσω μέρος της γλώσσας [k, g, x, γ, η].

Ως προς τον τρόπο άρθρωσης, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο οι αρθρωτές έρχονται σε επαφή στα σημεία άρθρωσης, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Πετρούνιας 1984, Ramers 1998, Μαγουλά 2003):

1. **Στιγμαϊαία ή έκκροτα (κλειστά)**, όπου συμβαίνει πλήρες κλείσιμο των αρθρωτών [p, b, t, d, c, ɲ, k, g],
2. **Τριβόμενα ή εξακολουθητικά**, όπου συμβαίνει στενή προσέγγιση των αρθρωτών. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν και τα συριστικά [s, z] [f, v, θ, ð, s, z, ç, j, x, g],

3. **Πλευρικά**, όπου συμβαίνει μερικό κλείσιμο των αρθρωτών στο κεντρικό μέρος της στοματικής κοιλότητας και διαφυγή του αέρα από τα πλάγια [l, λ],
4. **Παλλόμενα**, όπου συμβαίνει διακεκομμένο κλείσιμο των αρθρωτών [r].

Ως προς τη ρινικότητα, δηλαδή το βαθμό που κατά την παραγωγή της ομιλίας ο αέρας εξέρχεται από τη μύτη λόγω ενός φραγμού που έχει δημιουργηθεί στη στοματική κοιλότητα, τα σύμφωνα ταξινομούνται σε (Πετρούνιας 1984, Μαγουλά 2003):

1. **Έρρινα**, όπου ο αέρας εξέρχεται από τη μύτη [m, n, ŋ],
2. **Μη ρινικά**, όπου ο αέρας εξέρχεται από τη στοματική κοιλότητα [όλα τα υπόλοιπα σύμφωνα].

Τέλος, ως προς την ηχηρότητα, δηλαδή τη θέση των φωνητικών χορδών, υπάρχουν οι εξής κατηγορίες συμφώνων (Πετρούνιας 1984, Ramers 1998, Μαγουλά 2003):

1. **Ηχηρά**, κατά την παραγωγή των οποίων οι φωνητικές χορδές εφάπτονται [b, m, v, d, n, ð, l, r, z, ʃ, ʒ, ʎ, j, g, ŋ, γ],
2. **Άηχα**, κατά την παραγωγή των οποίων οι φωνητικές χορδές βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους [p, f, t, θ, s, c, ç, k, x].

Τα φωνήεντα της Ελληνικής

Τα φωνήεντα της Ελληνικής γλώσσας διακρίνονται με βάση την κίνηση της γλώσσας στον οριζόντιο αλλά και στον κάθετο άξονα και το σχήμα των χειλιών (Πετρούνιας 1984).

Ως προς την κίνηση της γλώσσας στον οριζόντιο άξονα της στοματικής κοιλότητας, τα φωνήεντα ταξινομούνται ως εξής:

1. **Πρόσθια**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα κινείται προς τα εμπρός [i, e],
2. **Κεντρικά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται στο κέντρο της στοματικής κοιλότητας [a],
3. **Οπίσθια**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα κινείται προς την υπερώα [o, u].

Ως προς την κίνηση της γλώσσας στον κάθετο άξονα, τα φωνήεντα ταξινομούνται ως εξής:

1. **Υψηλά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται πιο ψηλά από τη θέση ανάπαυσης [i, u],

2. **Μέσα**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται στη θέση ανάπαυσης [e, o],
3. **Χαμηλά**, κατά την παραγωγή των οποίων η γλώσσα βρίσκεται πιο χαμηλά από τη θέση ανάπαυσης [a].

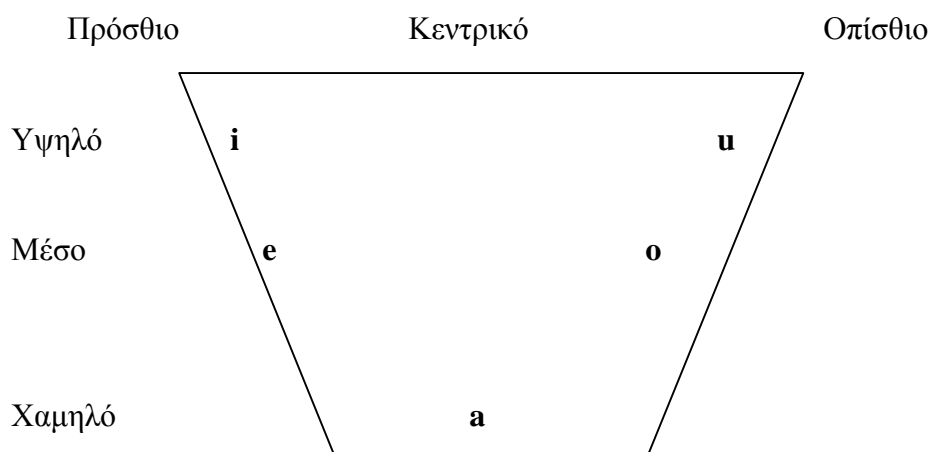
Τέλος, ως προς το σχήμα των χειλιών κατά την παραγωγή τους τα φωνήεντα διακρίνονται ως εξής:

1. **Στρογγυλά**, κατά την παραγωγή των οποίων τα χείλη παίρνουν σχήμα στρογγυλό [o, u],
2. **Μη στρογγυλά**, κατά την παραγωγή των οποίων τα χείλη δεν έχουν σχήμα στρογγυλό [i, e, a].

Οι παρακάτω πίνακες 3 και 4 απεικονίζουν τους φθόγγους της ελληνικής με σύμβολα, όπως αναπαριστάνονται από το Διεθνές Φωνητικό Αλφάβητο (ΔΦΑ), ταξινομημένους με βάση τα κριτήρια που αναφέρθηκαν παραπάνω:

ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ		ΧΕΙΛΙΚΑ		ΧΕΙΛΟΟΔΟΝΤΙΚΑ		ΟΔΟΝΤΙΚΑ		ΦΑΤΝΙΑΚΑ		ΟΥΡΑΝΙΚΑ		ΥΠΕΡΩΙΚΑ	
ΤΟΠΟΣ ΑΡΘΡΩΣΗΣ	ΕΡΡΙΝΑ		m						n		□		ŋ
	ΣΤΙΓΜΙΑΙΑ	p	b					t	d	c	□	k	g
	ΤΡΙΒΟΜΕΝΑ			f	v	θ	ð	s	z	ç	j	x	ç
	ΠΛΕΥΡΙΚΑ ΥΓΡΑ								l		ʎ		
	ΠΑΛΛΟΜΕΝΑ								r				
	ΠΡΟΣΤΡΙΒΟΜΕΝΑ							ts	dz				

Πίνακας 3. Τα σύμβολα των συμφώνων της Ελληνικής γλώσσας.

Πίνακας 4. Τα σύμβολα των φωνηέντων της Ελληνικής γλώσσας.

Σύγκριση των φωνολογικών συστημάτων των δύο γλωσσών

Γενικά από τη σύγκριση των φωνολογικών συστημάτων της Ελληνικής και της Αλβανικής, προκύπτει ότι η Αλβανική διαθέτει περισσότερα φωνήματα από την Ελληνική.

Από τη σύγκριση των φωνηεντικών συστημάτων των δύο γλωσσών, προκύπτει ότι η Αλβανική διαθέτει δύο επιπλέον φωνήεντα σε σχέση με την Ελληνική [y, ə]. Επίσης, διαπιστώνεται ακόμα μία διαφορά μεταξύ των δύο συστημάτων: Στην Αλβανική γλώσσα τα φωνήεντα είναι πιο πρόσθια και πιο ανοιχτά από τα αντίστοιχα της Ελληνικής. Επομένως κάποιος Αλβανόφωνος που μαθαίνει τη Ελληνική θα μπορούσε να αντιμετωπίσει δυσκολίες στην προσαρμογή του φωνητικού οργάνου για τη σωστή προφορά των φωνηέντων. Συγκεκριμένα, βασιζόμενοι στη θεωρία του Flege, σύμφωνα με την οποία όσο πιο μεγάλη απόσταση υπάρχει μεταξύ των δύο φωνημάτων, τόσο εύκολα αποκτά το φώνημα της δεύτερης γλώσσας ο ομιλητής, και δεν το συγχέει με το φώνημα της πρώτης του γλώσσας, περιμένουμε τα Αλβανόφωνα παιδάκια να αντιμετωπίσουν πρόβλημα με τα φωνήεντα /a/, /e/, /o/, /u/ και /i/, γιατί μοιάζουν με τα φωνήεντα των Αλβανικών.

Από τη σύγκριση των συμφωνικών συστημάτων των δύο γλωσσών, προκύπτει ότι μερικά από τα φωνήματα της Αλβανικής στην Ελληνική εμφανίζονται ως αλλόφωνα (Σπύρου, 2003).

Ουρανικά σύμφωνα υπάρχουν στα φωνολογικά συστήματα και των δύο γλωσσών, ωστόσο διαφορά υπάρχει και στον αριθμό των ουρανικών συμφώνων, όπως και στη φωνολογική τους υπόσταση. Συγκεκριμένα, στην Ελληνική εμφανίζονται τα ουρανικά [ɰ, j, ɕ, ɰ], τα οποία βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή με τα αντίστοιχα υπερωικά [x, ɣ, k, g], μπροστά από τα φωνήεντα [e] και [i]. Τέλος, το ουρανικό ρινικό [ɰ] και το ουρανικό πλευρικό [ʎ] βρίσκονται σε συμπληρωματική κατανομή με το φατνιακό ρινικό [ŋ] και το φατνιακό πλευρικό [l], και εμφανίζονται όταν ακολουθεί [i] και κατόπιν φωνήεν [a, o, u].

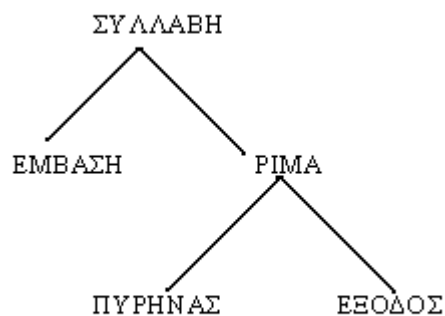
Από την άλλη, στην Αλβανική εμφανίζονται τα ουρανικά κλειστά [ɕ] και [ɰ] και το ουρανικό ρινικό [ɰ]. Αντίθετα με το τι συμβαίνει στην Ελληνική γλώσσα, τα σύμφωνα αυτά έχουν φωνηματική αξία, αλλάζουν δηλαδή τη σημασία των λέξεων. Εκτός όμως από τα λιγότερα αριθμητικά ουρανικά, η Αλβανική γλώσσα εμφανίζει και μειωμένο αριθμό υπερωικών σε σχέση με την Ελληνική γλώσσα. Για την ακρίβεια, από την Αλβανική απουσιάζουν τα υπερωικά [x, ɣ] τα οποία εμφανίζονται στην Ελληνική. Από την άλλη, στην Ελληνική απουσιάζει το άηχο γλωττιδικό τριβόμενο [h] της Αλβανικής, ένας φθόγγος που μοιάζει πολύ με το [h] της Αγγλικής (Λέγγερης, 2011, Σπύρου, 2003). Μία άλλη διαφοροποίηση μεταξύ των δύο συμφωνικών συστημάτων είναι η απουσία από το φωνολογικό σύστημα της ελληνικής των μεταφατνιακών τριβόμενων [ʃ, ʒ] και προστριβόμενων [tʃ, dʒ]. Στην ελληνική εμφανίζονται τα αντίστοιχα φατνιακά τριβόμενα [s, z] και προστριβόμενα [ts, dz], αλλά απουσιάζουν τελείως τα μεταφατνιακά. Για την ακρίβεια, η Αλβανική εμφανίζει φατνιακά και μεταφατνιακά φωνήματα, ενώ η ελληνική εμφανίζει μόνο τα φατνιακά, τα οποία όμως ακουστικά και αρθρωτικά βρίσκονται ανάμεσα από τις δύο κατηγορίες της Αλβανικής. Ένα ακόμα σημείο διαφοροποίησης αποτελεί το υπερωικοποιημένο πλευρικό προσεγγιστικό [ʎ], το οποίο αποτελεί φώνημα της Αλβανικής, απουσιάζει όμως από την Ελληνική γλώσσα. Τέλος, στην Ελληνική γλώσσα παρατηρείται το πολυπαλλόμενο [r], το οποίο έχει φωνηματική αξία, ωστόσο στην Αλβανική, εκτός από το πολυπαλλόμενο, παρατηρείται και το μονοπαλλόμενο [r.]

Συλλαβική δομή και συλλαβοποίηση

Σε επίπεδο φωνολογίας η συλλαβή αποτελεί μια μονάδα, την οποία σχηματίζουν οι ομάδες φθόγγων που παράγει κάθε ομιλητής τη στιγμή που μιλάει (Kappa 2011). Συγκεκριμένα, η συλλαβή αποτελεί το επίπεδο, στο οποίο προσδιορίζονται και περιορίζονται οι συνδυαστικές δυνατότητες τεμαχίων (φωνηέντων και συμφώνων) μεταξύ τους, σύμφωνα με τους ισχύοντες

ανά γλώσσα, φωνοτακτικούς περιορισμούς. Οι τελευταίοι λειτουργούν ως «φίλτρα», που είτε επιτρέπουν είτε απαγορεύουν ορισμένους συνδυασμούς τεμαχίων, σε συγκεκριμένες θέσεις στο πλαίσιο φωνολογικά ορθών σχηματισμένων μονάδων (Spencer, 1996).

Η δομή της συλλαβής αποτελείται από την έμβαση (onset) και τη ρίμα (rhyme), η οποία με τη σειρά της αποτελείται από τον πυρήνα (συλλαβική κορυφή) και τη έξοδο (Kurylowicz 1948, στο Κάππα 2011).

Σε ορισμένες γλώσσες, η συλλαβική έμβαση είναι υποχρεωτική, ενώ σε πολλές άλλες είναι προαιρετική. Σε πολλές γλώσσες διακρίνουμε συλλαβές χωρίς έμβαση, δηλαδή συλλαβές που αρχίζουν με φωνήεν. Η ρίμα περιλαμβάνει τον πυρήνα (nucleus) της συλλαβής, που είναι υποχρεωτικό στοιχείο και είναι πάντοτε φωνήεν. Το φωνήεν επομένως, θεωρείται καθολικό συλλαβικό τεμάχιο, διότι η παρουσία του αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για το σχηματισμό μιας συλλαβής. Οι συλλαβές μπορεί να είναι ανοιχτές ή κλειστές. Αυτό εξαρτάται από το αν υπάρχει έξοδος (coda) π.χ κορ-φή. Συμπερασματικά, η έμβαση και η έξοδος μπορούν να απουσιάζουν από μία συλλαβή, ο δε πυρήνας αποτελεί το κεντρικό τεμάχιο της συλλαβής και παράλληλα το μοναδικό υποχρεωτικό δομικό συστατικό της.

Το είδος και η θέση των συμφώνων που απαρτίζουν μία σύνθετη έμβαση ή μία σύνθετη έξοδο συλλαβής δεν είναι τυχαία. Αντίθετα, υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς. Η ηχητικότητα των φθόγγων συνιστά έναν καθολικό περιορισμό. Όπως αναφέρεται στη *Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας* (Sonority Sequence Generalization, Selkirk 1984): «Σε κάθε γλώσσα υπάρχει ένα τεμάχιο που σχηματίζει την κορυφή της συλλαβής. Για να θεωρείται μια συλλαβή ορθά σχηματισμένη, πρέπει η ηχητικότητα των φθόγγων να αυξάνεται σταδιακά από την έμβαση προς τον πυρήνα, και να μειώνεται σταδιακά από τον

πυρήνα προς την έξοδο συλλαβής» (Selkirk 1984, στην Κάππα 2011). Αυτό σημαίνει ότι, τα φωνήεντα που είναι τα πιο ηχηρά καταλαμβάνουν τη θέση του πυρήνα και τα πιο ηχηρά σύμφωνα βρίσκονται πιο κοντά στον πυρήνα. Επίσης, οι λέξεις που περιέχουν ακολουθίες συμφώνων ακολουθούν την παραπάνω αρχή προκειμένου να δημιουργήσουν εμβάσεις με συμφωνικά συμπλέγματα που να είναι αποδεκτά. Οι φθόγγοι δύνανται να ταξινομηθούν ανάλογα με την ηχητικότητα τους, σε μία καθολική κλίμακα ηχητικότητας η οποία έχει ως εξής:

Στιγμαιαία > Τριβόμενα > Έρρινα > Υγρά > Ημίφωνα > Φωνήεντα
ελάχιστη ----- > μέγιστη.

Επίσης η Selkirk 1984 (στην Κάππα, 2011) υποστηρίζει ότι, η κλίμακα ηχητικότητας μπορεί να ερμηνευτεί σαν ένα διακριτικό χαρακτηριστικό με πολλές τιμές.

Κλίμακα ηχητικότητας:

Φθόγγος	Δείκτης ηχητικότητας
a	10
e, o	9
i, u	8
r	7
l	6
m, n	5
s	4
v, z, δ	3
f, θ	2
b, d, g	1
p, t, k	0,5

Αυτή η καθολική κλίμακα ηχητικότητας ισχύει για όλες τις γλώσσες, ενώ παράλληλα μπορεί να τροποποιείται ελαφρά, ανάλογα με τους φωνοτακτικούς περιορισμούς που ισχύουν σε κάθε γλώσσα.

Επίσης, η *Αρχή της Ελάχιστης Απόστασης ως προς την Ηχητικότητα* ορίζει την ελάχιστη ηχητική απόσταση που πρέπει να υφίσταται ανάμεσα σε σύμφωνα της έμβασης ή της εξόδου (Steriade, στην Κάππα 2011). Όσο μεγαλύτερη η απόσταση των τεμαχίων του κάθε συμπλέγματος, τόσο πιο καλοσχηματισμένο θεωρείται.

Σύμφωνα με την *Αρχή της Μεγιστοποίησης της Έμβασης (AME)*, όταν σε μία ακολουθία φθόγγων υπάρχει ένα σύμφωνο ανάμεσα σε δύο φωνήεντα, τότε το σύμφωνο αυτό προβλέπεται πως θα συνδεθεί με την έμβαση της συλλαβής που ακολουθεί, και όχι με την έξοδο της προηγούμενης συλλαβής. Η συλλαβοποίηση αυτή απορρέει από την γενικότερη προτίμηση των γλωσσών στις ανοιχτές συλλαβές. Επίσης, από την AME απορρέει το γεγονός ότι η έμβαση σχηματίζεται με όσα περισσότερα σύμφωνα είναι δυνατόν, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί περιορισμοί της γλώσσας.

Η αρχή της *Καλής Συλλαβικής Επαφής* (Vennemann, 1988), ορίζει πως σε δύο διαδοχικές συλλαβές, το σύμφωνο που αποτελεί την έξοδο της προηγούμενης συλλαβής πρέπει να έχει μεγαλύτερη ηχητικότητα από το πρώτο σύμφωνο της έμβασης της επόμενης συλλαβής.

Συλλαβική δομή της Αλβανικής

Η Αλβανική διαθέτει ανοιχτές και κλειστές συλλαβές. Διαθέτει τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών: CV, V, CVC, VC, αλλά και συλλαβές με σύνθετη έμβαση και με σύνθετη έξοδο.

Πιο συγκεκριμένα, στην Αλβανική οι συλλαβές εμφανίζουν τις ακόλουθες δομές:

V	[e]	=τον/ την
VC	[yʃ]	=αστέρι
VCC	[elb]	=κριθάρι
VCCC	[elbθ]	=κριθαράκι (στο μάτι)
CV	[zə]	=φωνή
CVC	[bir]	= υιός
CVCC	[turp]	= ντροπή
CVCCC	[kopʃt]	=κήπος
CCV	[bri]	= κοντά
CCVC	[kɾək]	= ξέχειλα
CCVCC	[gremtʃ]	=γάντζος
CCVCCC	[zbarðtʃ]	= ξασπρισμένο
CCCV	[ʃtra.ti]	=το κρεβάτι

CCCVC	[sklop]	=λασπονέρι
CCCVCC	[skrapθ]	=είδος φιδιού
CCCVCCC	[mbrapʃt]	=ανάποδα
CCCCVC	[ʃndrit]	=λαμποκοπώ
CCCCVCC	[tʰndry]k]	=ξεσκουριάζω

Στην Αλβανική γλώσσα, σε θέση έμβασης εντοπίζονται είτε απλά συμφωνικά τεμάχια είτε διμελή συμφωνικά συμπλέγματα, είτε τριμελή, είτε τετραμελή. Στην έξοδο συλλαβής δύναται να εμφανιστούν όλα τα σύμφωνα του φωνολογικού της συστήματος (Κάππα, 2011)

Συλλαβοποίηση στην Αλβανική γλώσσα

Στο φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής γλώσσας περιέχονται ανοιχτές συλλαβές, αλλά και μία πληθώρα κλειστών συλλαβών στην έξοδο των οποίων, όπως ήδη αναφέραμε, δύναται να εμφανιστούν όλα τα σύμφωνα του φωνολογικού της συστήματος. Κατά τη συλλαβοποίηση των λέξεων πραγματώνονται οι προαναφερθείσες καθολικές αρχές.

Συγκεκριμένα, μία πολυσύλλαβη λέξη, χωρίς ενδιάμεσα συμφωνικά συμπλέγματα, χωρίζεται σύμφωνα με την *Αρχή της Μεγιστοποίησης της Έμβασης*. Η συλλαβοποίηση μιας λέξης που έχει στο μέσο της ένα συμφωνικό σύμπλεγμα, χωρίζεται σύμφωνα με την *Αρχή της Ελάχιστης Απόστασης ως προς την Ηχητικότητα*, την *Αρχή της Καλής Συλλαβικής Επαφής* και την ΑΜΕ, αρκεί να το επιτρέπουν οι φωνοτακτικοί κανόνες της γλώσσας.

Συλλαβική δομή της Ελληνικής

Σύμφωνα με τον Σετάτο (1974), η Ελληνική είναι μια γλώσσα που διαθέτει ανοιχτές και κλειστές συλλαβές, με σαφή προτίμηση στην πρώτη κατηγορία (στην Κάππα, 2011). Διαθέτει τέσσερις βασικούς τύπους συλλαβών: CV, V, CVC, VC, αλλά και συλλαβές με σύνθετη έμβαση και με σύνθετη έξοδο. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελληνική οι συλλαβές εμφανίζουν τις ακόλουθες δομές:

V	[e.ki]	=εκεί
CV	[pa.no]	=πάνω
VC	[as]	=ας
CVC	[kor.fi]	=κορφή
CCV	[kri.no]	=κρίνω
CCCV	[stro.no]	=στρώνω

CCVC	[stel.no]	=στέλνω
CCCVC	[a.spros]	=άσπρος

Στην Ελληνική γλώσσα, σε θέση έμβασης, εμφανίζονται είτε απλά, μεμονωμένα συμφωνικά τεμάχια, είτε διμελή, ή το μέγιστο τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα. Στην έξοδο συλλαβής δύνανται να εμφανιστούν περιορισμένος αριθμός συμφώνων. Συγκεκριμένα, τα σύμφωνα που εμφανίζονται σε θέση εξόδου, στο τέλος της λέξης είναι τα εξής: [s] π.χ. μαθητής, [n] π.χ. καθήκον, και σε λέξεις της καθαρεύουσας το [r] π.χ. ύδωρ. Σε θέση εξόδου της συλλαβής, στο εσωτερικό των λέξεων νομιμοποιούνται μόνο τα υγρά σύμφωνα [l] και [r] (Τζακώστα 2000, Σετάτος 1974 στην Κάππα, 2011, Τζακώστα 2000).

Συλλαβοποίηση στην Ελληνική γλώσσα

Κατά τη συλλαβοποίηση και της Ελληνικής, όπως και της Αλβανικής γλώσσας ισχύουν όλες οι προαναφερθείσες αρχές. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο θα μπορούσαμε να προσθέσουμε την Αρχή της Κατευθυντικότητας. Η συλλαβοποίηση των λέξεων της Ελληνικής ορίζεται από μια κατευθυντικότητα (directionality, Itô 1986, σελ.10) από τα δεξιά προς τα αριστερά. Αυτό σημαίνει ότι, οι σειρές των φθόγγων σε μία λέξη συλλαβοποιούνται ξεκινώντας από τα δεξιά με το τελευταίο φωνήεν και συνεχίζοντας προς τα αριστερά με την επόμενη συλλαβή (Καρρα, 2011) π.χ γ_{σ2}άσ2τα_{σ1}.

Ωστόσο, πρέπει να αναφερθεί και πάλι ότι υπάρχουν κάποιες περιπτώσεις συλλαβοποίησης στην Ελληνική, όπου κάποιοι από τους παραπάνω κανόνες παύουν να ισχύουν, διότι επικρατούν φωνολογικοί και μορφολογικοί παράγοντες (Καρρα, 2011) π.χ εκτόνωση (παραβίαση της Αρχής Μεγιστοποίησης της Έμβασης).

Φωνοτακτικοί περιορισμοί

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, οι ακολουθίες των φωνημάτων δεν είναι τυχαίες, αλλά υπόκεινται σε κάποιους κανόνες. Οι κανόνες αυτοί αποτελούνται από τους φωνοτακτικούς περιορισμούς της κάθε γλώσσας, οι οποίοι λειτουργούν σε συνδυασμό με τις καθολικές αρχές συλλαβοποίησης. Οι περιορισμοί αυτοί ποικίλουν από γλώσσα σε γλώσσα. Παρακάτω παρουσιάζονται οι φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής και της Ελληνικής γλώσσας και ακολουθεί η σύγκρισή τους.

Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής

Στην Αλβανική γλώσσα εμφανίζεται μία πληθώρα συμφωνικών συμπλεγμάτων στην αρχή και εντός της λέξης. Τα συμφωνικά αυτά συμπλέγματα προκύπτουν από τους συνδυασμούς δύο τριβόμενων, δύο στιγμιαίων, ή ενός τριβόμενου και ενός στιγμιαίου με οποιαδήποτε σειρά. Ένας άλλος αποδεκτός συνδυασμός αποτελεί ένα στιγμιαίο ή ένα τριβόμενο με ένα υγρό ή έρρινο. Επίσης, εμφανίζονται συμφωνικά συμπλέγματα δύο έρρινων συμφώνων ή ενός έρρινου και ενός υγρού. Τέλος, διμελή συμφωνικό σύμπλεγμα της Αλβανικής μπορεί να αποτελέσει ένα έρρινο και ένα ομοργανικό στιγμιαίο. Σε κάποιες από αυτές τις περιπτώσεις, οι συνδυασμοί ακολουθούν την Αρχή της Ελάχιστης Απόστασης και θεωρούνται αποδεκτά συμφωνικά συμπλέγματα. Επιπλέον, κάποια συμπλέγματα δεν εμφανίζονται ποτέ στην αρχή της λέξης, λόγω του ότι παραβιάζουν έναν άλλον περιορισμό, ο οποίος δεν επιτρέπει την πραγμάτωση ομοργανικών συμπλεγμάτων (Κάπα, 2011). Ωστόσο, παρατηρούνται και ορισμένα συμπλέγματα τα οποία θεωρούνται αντιεραρχικά, καθώς παραβαίνουν τους παραπάνω περιορισμούς.

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης, τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση έμβασης, στην αρχή και εντός της λέξης. Τα συμπλέγματα αυτά προκύπτουν από τον συνδυασμό ενός αποδεκτού, για την αρχή της λέξης, διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα το οποίο προηγείται από ένα έρρινο ή συριστικό σύμφωνο [s, ʃ, □]. Τέλος, τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα αποτελούν και οι εξής συνδυασμοί: [στιγμικό+τριβόμενο+στιγμικό], [στιγμικό+τριβόμενο+τριβόμενο] και [τριβόμενο+τριβόμενο+τριβόμενο]. Και στην περίπτωση των τριμελών εμβάσεων δημιουργούνται αντιεραρχικά συμφωνικά συμπλέγματα. Επιπλέον, στην Αλβανική γλώσσα πραγματώνονται σε θέση έμβασης, στην αρχή της λέξης, τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα τα οποία προκύπτουν από ένα αποδεκτό για την αρχή της λέξης, τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα που αρχίζει με έρρινο και ομοργανικό στιγμιαίο, μαζί με ένα υγρό σύμφωνο, από τα οποία προηγείται ένας συριστικός διαρκής [ʃ, z] ή προστριβόμενος [tʰ] φθόγγος.

Στην Αλβανική πραγματώνονται επίσης, συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης τα οποία μπορεί να είναι, είτε διμελή είτε τριμελή. Τα συμφωνικά αυτά συμπλέγματα προκύπτουν από τον συνδυασμό δύο στιγμικών, δύο τριβόμενων ή ενός στιγμικού και ενός τριβόμενου με οποιαδήποτε σειρά. Ένας άλλος αποδεκτός συνδυασμός είναι ενός υγρού συμφώνου με ένα στιγμικό ή τριβόμενο ή έρρινο σύμφωνο. Επίσης, ο συνδυασμός ενός έρρινου με ένα στιγμικό ή τριβόμενο σύμφωνο. Τέλος, διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα στο τέλος της λέξης μπορεί να προκύψει από τον συνδυασμό ενός στιγμικού ή

τριβόμενου, ακολουθούμενο από ένα έρρινο σύμφωνο. Όπως φαίνεται και σε αυτές τις περιπτώσεις, κάποια συμπλέγματα ακολουθούν την Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας, ενώ σε κάποια άλλα παρατηρείται αντίστροφη ή όμοια ηχητικότητα ανάμεσα στα μέλη του συμπλέγματος. Εκτός από τα διμελή, υπάρχουν και τα τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα σε θέση εξόδου στο τέλος της λέξης: [υγρό+στιγματικό+τριβόμενο], [έρρινο+στιγματικό+τριβόμενο],[έρρινο+στιγματικό+υγρό],[υγρό+στιγματικό+στιγματικό], [έρρινο+στιγματικό+στιγματικό] και [στιγματικό+τριβόμενο+στιγματικό].

Παρατηρούμε ότι, κανένα από τα παραπάνω συμφωνικά συμπλέγματα δεν ακολουθούν την Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας. Ωστόσο, το β' και γ' μέλος του συμπλέγματος εξόδου αποτελεί αποδεκτό σύμπλεγμα, που εμφανίζεται στην έμβαση συλλαβής της Αλβανικής (Κάππα, 2011) (βλέπε παράρτημα για αναλυτική παρουσίαση των συμπλεγμάτων της Αλβανικής)

Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής

Σύμφωνα με την Κάππα (2011), στην Ελληνική γλώσσα μπορούν να εμφανιστούν σε θέση έμβασης όλα τα σύμφωνα του φωνολογικού της συστήματος. Θέση έμβασης μπορούν επίσης να καταλάβουν διμελή και τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα. Το πρώτο μέλος των διμελών συμφωνικών συμπλεγμάτων είναι ένα στιγμιαίο ή τριβόμενο σύμφωνο, σε συνδυασμό με ένα υγρό ή έρρινο, ενώ απαντώνται και συμπλέγματα που αποτελούν τον συνδυασμό δύο στιγμιαίων, δύο τριβόμενων ή ενός τριβόμενου με ένα στιγμιαίο σύμφωνο, όποιο και από τα δύο αν προηγείται ή έπεται του άλλου. Τέλος, διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα μπορεί να αποτελέσει ο συνδυασμός δύο έρρινων συμφώνων [mn]. Κάποια από αυτά τα συμπλέγματα είναι αποδεκτά, καθώς ακολουθούν την Γενικευμένη Αρχή της Ακολουθίας της Ηχητικότητας και τον περιορισμό των μη αποδεκτών ομοργανικών συμφώνων, ενώ κάποια άλλα θεωρούνται αντιεραρχικά (Κάππα, 2011).

Θέση έμβασης επίσης μπορούν να καταλαμβάνουν και τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα. Αυτά τα συμφωνικά συμπλέγματα είναι δυνατόν να αποτελούνται από το διαρκές σύμφωνο [s] και ένα αποδεκτό για την αρχή της λέξης διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα. Επίσης, εντός της λέξης πραγματώνονται τριμελή συμφωνικά συμπλέγματα, που προκύπτουν από τον συνδυασμό των προθημάτων ευ-, εκ-, δυσ-, προς-, με ένα αποδεκτό διμελές συμφωνικό σύμπλεγμα.

Στην Ελληνική, σε θέση έμβασης, εντός της λέξης πραγματώνονται τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα, τα οποία προκύπτουν από τον συνδυασμό των προθέσεων ευ- ή εκ-, με ένα αποδεκτό τριμελές συμφωνικό σύμπλεγμα (Κάππα, 2011).

Διμελή συμπλέγματα στην αρχή της λέξης	Ελληνική	Αλβανική
στιγμακό+ υγρό [p/ b], [r/ br]	NAI	NAI
στιγμακό+ έρρινο [tm, t ^h m, t ^h n, t ^h n, pn/ bn, pm/ bm, tn/ dn]	NAI	NAI
στιγμακό+ τριβόμενο [ps, ks, p ^h j/ b ^h j, t ^h j/ d ^h j]	NAI	NAI
στιγμακό+ στιγμακό [tk, t ^h k]	NAI	NAI
τριβόμενο+ υγρό [fl/ vl, fr/ vr, θr]	NAI	NAI
τριβόμενο+ έρρινο [θn, sn, sm/ zm]	NAI	NAI
τριβόμενο+ στιγμακό [sp, st, sk, t, t ^h , c, g]	NAI	NAI
τριβόμενο+ τριβόμενο [sf/ zv, θ ^h , sj, zj, f ^h , fj/ vj]	NAI	NAI
έρρινο+ έρρινο [mn]	NAI	OXI
έρρινο+ υγρό [ml, ml, mr]	OXI	NAI
έρρινο+ ομοργανικό στιγμακό [nd, ηg, n ^h , nd ^h , mb]	OXI	NAI
Τριμελή συμπλέγματα στην αρχή της λέξης		
έρρινο+ ομοργ. στιγμ.+ υγρό [ndr, ηgr, mbr, mbl]	OXI	NAI
έρρινο+ ομοργ. στιγμ.+ τριβόμ. [ndj, d ^h j, mbj]	OXI	NAI
s+ στιγμακό+ υγρό [str, zbr, t ^h r, p ^h r, skl, gr]	NAI	NAI
s+ στιγμακό+ έρρινο [skn, spn]	NAI	OXI
s+ τριβόμενο+ υγρό [fr, fl, vl, sfr, sθr]	NAI	NAI
s+ τριβόμενο+ έρρινο (εντός της λέξης) [sθm, sxn]	NAI	OXI
s+ στιγμακό+ τριβόμενο [p ^h j, t ^h j]	OXI	NAI
στιγμακό+ τριβόμ.+ τριβόμ. [kθj]	OXI	NAI
τριβόμ.+ τριβόμ.+ τριβόμ. [zvj]	OXI	NAI
Τετραμελή συμφωνικά συμπλέγματα		
προστριβόμενο+ έρρινο+ ομοργ. στιγμ.+ υγρό [t ^h ndr, ndr]	OXI	NAI

τριβόμ.+ έρρινο+ ομοργ. στιγμ.+ υγρό [zmbɾ, t ^ɨ mbr]	OXI	NAI
στιγμακό+ s+ στιγμακό+ υγρό (εντός της λέξης) [kstr]	NAI	OXI
f+ s+ στιγμακό+ υγρό [fspl, fstr]	NAI	OXI
Διμελή συμπλέγματα στο τέλος της λέξης	OXI	NAI
Τριμελή συμπλέγματα στο τέλος της λέξης	OXI	NAI

Πίνακας 5: Σύγκριση συμφωνικών συμπλεγμάτων Ελληνικής- Αλβανικής (Όπως παρουσιάζεται στην Kappa 2011, Πίνακας 1: Ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα συμφωνικά συμπλέγματα Ελληνικής- Αλβανικής, σελ. 28.)

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 5, περιμένουμε οι Αλβανόφωνοι που μαθαίνουν την ελληνική γλώσσα να έχουν πρόβλημα με τα συμπλέγματα [mn], [skn, spn], [sθm, sxn], [kstr] και [fspl, fstr], καθώς αυτά τα συμπλέγματα δεν υπάρχουν στη μητρική τους γλώσσα. Θα πρέπει να ενισχύσουν την φωνολογική τους επίγνωση να συμπεριλάβει και αυτούς τους κανόνες της Γ2.

Σκοπός της εργασίας

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η συγκριτική μελέτη της ικανότητας παραγωγής φωνηέντων της Ελληνικής γλώσσας και της φωνολογικής ενημερότητας παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική. Αναλυτικότερα, στόχος είναι να εξεταστεί ο βαθμός κατά τον οποίο τα παιδιά που έχουν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, φτάνοντας στην ηλικία των επτά και οχτώ χρονών μπορούν να παράγουν σωστά τα φωνήεντα της Ελληνικής και να χρησιμοποιήσουν τη φωνολογική τους γνώση των δύο γλωσσών προκειμένου να διαχωρίσουν μια Ελληνική συλλαβή από μία Αλβανική με βάση το σύμπλεγμα που εμφανίζεται στην έμβαση της συλλαβής.

Στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να δημιουργήσουμε κάποιες υποθέσεις σχετικά με το τι αναμένουμε να συμβαίνει με την κατάκτηση των φωνηέντων και την φωνολογική ενημερότητα των παιδιών αυτών:

1. Περιμένουμε να εμφανίζουν πρόβλημα στην κατάκτηση του φωνηεντικού συστήματος της Ελληνικής γλώσσας, γιατί σύμφωνα με το SLM μοντέλο του Flege τα φωνητικά στοιχεία που

συνθέτουν την πρώτη γλώσσα και εκείνα που συνθέτουν την δεύτερη γλώσσα υπάρχουν σε ένα κοινό φωνολογικό χώρο, με αποτέλεσμα να αλληλεπιδρούν. Επομένως, στην περίπτωση αυτή περιμένουμε το φωνηεντικό σύστημα της μητρικής τους γλώσσας, Αλβανικής να επηρεάζει και να επηρεάζεται από το φωνηεντικό σύστημα της δεύτερης γλώσσας, Ελληνικής.

2. Σχετικά με την φωνολογική ενημερότητα των παιδιών αυτών, περιμένουμε να αναγνωρίσουν τις διαφορετικές φωνολογικές δομές αν είναι δίγλωσσα και έχουν κατακτήσει τη φωνολογική δομή της Ελληνικής, ενώ αν δεν είναι, περιμένουμε να αναγνωρίσουν τις φωνολογικές δομές της Αλβανικής γλώσσας, αλλά σε εκείνες τις Ελληνικής να δείξουν τυχαία συμπεριφορά.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει τη φωνητική του φωνηεντικού συστήματος της Ελληνικής γλώσσας και την φωνολογική ενημερότητα παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική, που φοιτούν στο δημοτικό σχολείο.

Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε συγκριτική έρευνα σε παιδιά που πληρούν τα παραπάνω χαρακτηριστικά και σε παιδιά, αντίστοιχου φύλου και ηλικίας, που έχουν ως μητρική την Ελληνική γλώσσα.

1. Υλικό

Στην παρούσα έρευνα, για τον έλεγχο της παραγωγής των φωνηέντων της Ελληνικής από τους ομιλητές, χρησιμοποιήθηκαν είκοσι έγχρωμες εικόνες, οι οποίες αντιστοιχούσαν σε δυσύλλαβες λέξεις που περιείχαν τα φωνήεντα στην πρώτη συλλαβή. Για κάθε φωνήεν επιλέχθηκαν δύο λέξεις και κατ' επέκταση δύο εικόνες, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα αξιόπιστο δείγμα, που θα δίνει τη δυνατότητα να συγκεντρωθούν για κάθε φωνήεν δύο τιμές και να συγκριθούν μεταξύ τους, ώστε να μη δοθεί κανένα λάθος αποτέλεσμα. Οι λέξεις επιλέχθηκαν έτσι, ώστε να ελεγχθούν όλα τα φωνήεντα της Ελληνικής σε τονισμένη και άτονη θέση. Για παράδειγμα για το φωνήεν /a/ επιλέχθηκαν οι λέξεις: μάτι, μαγιό, ψάρι και

τασί. Επίσης, προσπαθήσαμε οι φθόγγοι που προηγούνται και έπονται να είναι κατά το δυνατόν από τον ίδιο (ή κοντινό) τόπο άρθρωσης μεταξύ τους, ώστε να μην υπάρχουν επιρροές στα φωνήεντα από μεταβάσεις των διαμορφωτών από και προς τα σύμφωνα. Όλες οι εικόνες που δόθηκαν στους ομιλητές ήταν σαφείς και πραγματικές, προκειμένου να επιτευχθεί η ακριβής κατονομασία τους, η οποία καθίσταται χρήσιμη για την ανάλυση και την εξαγωγή των αποτελεσμάτων.

Όσον αφορά το δεύτερο σκοπό της έρευνας, δηλαδή την ικανότητα των ομιλητών να αντιλαμβάνονται την έννοια της συλλαβής, χρησιμοποιήθηκαν δώδεκα παιδικές, μη πραγματικές εικόνες. Οι εικόνες αυτές αντιστοιχούσαν σε δυσύλλαβες ψευδολέξεις που τονίζονταν στην πρώτη συλλαβή, εκ των οποίων οι έξι ξεκινούσαν από συμπλέγματα της Ελληνικής και οι υπόλοιπες έξι από συμπλέγματα της Αλβανικής γλώσσας (βλ. Πίνακας 5: Σύγκριση συμφωνικών συμπλεγμάτων Ελληνικής- Αλβανικής). Για τους ίδιους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, και σε αυτή την περίπτωση επιλέχθηκαν δύο ψευδολέξεις για κάθε σύμπλεγμα.

Τα συμπλέγματα που ανήκουν στην Ελληνική και χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα έρευνα είναι τα εξής: /skn/, /spn/, /mn/. Αντίστοιχα, τα συμπλέγματα της Αλβανικής γλώσσας είναι τα εξής: /ml/, /mb/, /zv/. Παρατηρείστε ότι τα συμπλέγματα που χρησιμοποιήθηκαν για την ελληνική δεν μπορούν να υπάρξουν στην αλβανική (με βάση τις αναφορές ερευνητών, π.χ. Κάππα 2011), και αντίστοιχα αυτά που χρησιμοποιήθηκαν στην αλβανική δεν μπορούν να υπάρξουν στην ελληνική.

Οι παρακάτω πίνακες 6 και 7 περιλαμβάνουν όλες τις λέξεις και τις ψευδολέξεις που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων που ήταν απαραίτητα για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων.

/a/	'mati
	ma'jo
	'psari
	ta'psi
/e/	'çeri
	ce'ri
	'meli
	fte'ro

/i/	'spiti
	t'i'ri
	'milo
	sti'lo
/o/	'poði
	pso'mi
	'ɣoma
	fo'tɕa
/ou/	'bluza
	pu'li
	'fruta
	klu'vi

Πίνακας 6: Λέξεις με τα φωνήεντα της Ελληνικής

Συμπλέγματα της Ελληνικής	'sknela
	'sknoto
	'spname
	'spnoli
	'mnovi
	'mniɾo
Συμπλέγματα της Αλβανικής	'mlitu
	'mlato
	'mbloku
	'mbliso
	'zv□aro
	'zv□a□o

Πίνακας 7: Ψευδολέξεις με τα συμπλέγματα της Ελληνικής και της Αλβανικής

2. Ομιλητές

Οι ομιλητές, στους οποίους χορηγήθηκε το παραπάνω υλικό, ήταν τρία παιδιά με μητρική γλώσσα την Αλβανική και τρία παιδιά με μητρική γλώσσα την Ελληνική, τα οποία αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου. Τα παιδιά που είχαν μητρική γλώσσα την Αλβανική είχαν γεννηθεί στην Ελλάδα και είχαν τυπική ανάπτυξη, δηλαδή δεν αντιμετώπιζαν κάποιο πρόβλημα λόγου ή ομιλίας. Οι γονείς τους είχαν αρκετά χρόνια που ζούσαν στην Ελλάδα, ωστόσο μιλούσαν σε μεγάλο βαθμό την Αλβανική γλώσσα στο οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα τα παιδιά να τη γνωρίζουν καλά. Τα παιδιά με μητρική γλώσσα την Ελληνική είχαν επίσης τυπική ανάπτυξη και παρόμοια χαρακτηριστικά με τα άλλα τρία παιδιά, δηλαδή

ίδια ηλικία και ίδιο φύλο. Ο ομιλητής 1 ήταν κορίτσι, ηλικίας επτά ετών, ο ομιλητής 2 ήταν αγόρι, ηλικίας επίσης επτά ετών και ο ομιλητής 3 ήταν αγόρι, ηλικίας οκτώ ετών. Τα παιδιά αυτά φοιτούσαν στη δευτέρα και τρίτη τάξη του δημοτικού αντίστοιχα.

3. Διαδικασία

Για τον έλεγχο της παραγωγής των φωνηέντων δόθηκαν στους ομιλητές οι εικόνες (βλ. Παράρτημα, σελ. 60-63) που αντιστοιχούσαν στις λέξεις που αναφέρθηκαν παραπάνω και τους ζητήθηκε να τις κατονομάσουν. Αξίζει να σημειωθεί ότι, οι ομιλητές που είχαν μητρική γλώσσα την Αλβανική δε γνώριζαν αρκετές από τις λέξεις και χρειάστηκε να δοθεί σημασιολογική και σε κάποιες περιπτώσεις και φωνημική βοήθεια, προκειμένου να πραγματοποιηθεί η κατονομασία. Κατά τη διάρκεια της παραπάνω διαδικασίας οι ομιλητές ηχογραφούνταν μέσω ενός μικροφώνου που ήταν τοποθετημένο σε απόσταση 30 cm από τη στοματική τους κοιλότητα.

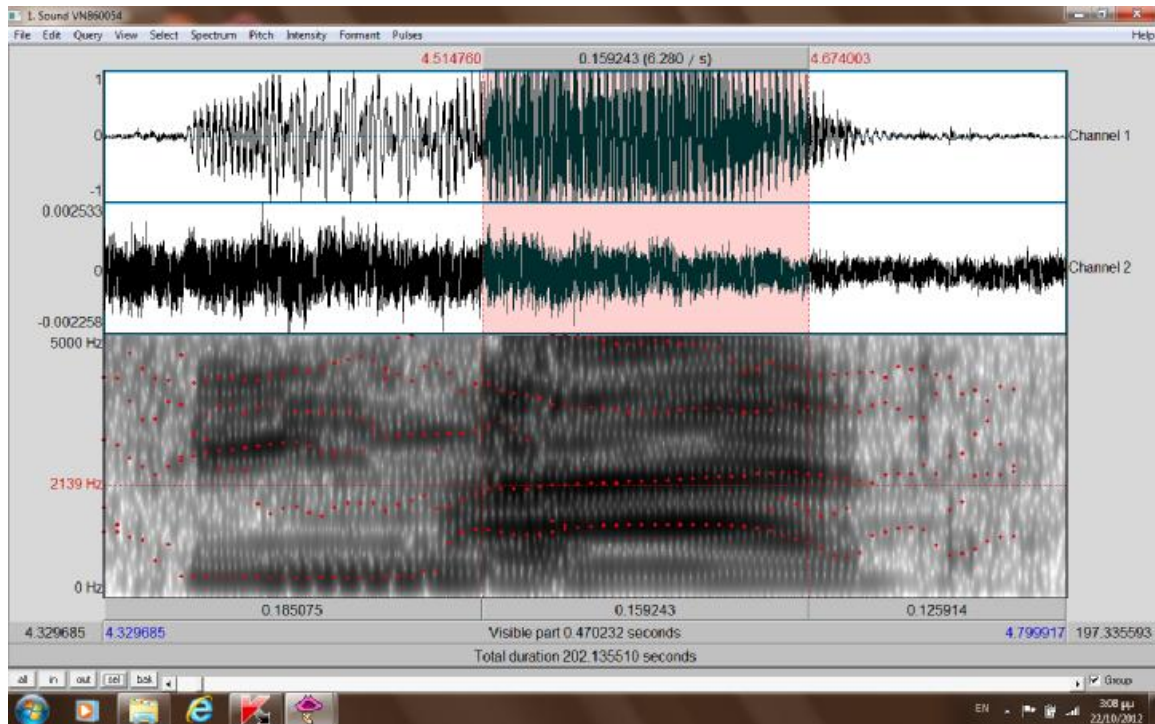
Για τον έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας των ομιλητών δόθηκαν οι μη πραγματικές εικόνες που αναφέρθηκαν παραπάνω (βλ. Παράρτημα, σελ 63- 65), οι οποίες παρουσιάστηκαν σαν υπαρκτά πρόσωπα, δίνοντας τους σαν ονόματα τις ψευδολέξεις-στόχους. Έπειτα ζητήθηκε από τους ομιλητές να αποφασίσουν, με βάση το όνομα τους αν τα πρόσωπα αυτά προέρχονται από την Ελλάδα ή από τη Αλβανία. Οι απαντήσεις καταγράφονταν σε ένα ειδικό έντυπο (βλ. Παράρτημα, σελ 59), το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση των αποτελεσμάτων.

4. Ανάλυση

Η ανάλυση του δείγματος που συγκεντρώθηκε για τον έλεγχο της παραγωγής των φωνηέντων, αναλύθηκε μέσω του προγράμματος Praat v.4.6.29 σε ηλεκτρονικό υπολογιστή LG με λειτουργικό Windows 2007. Έπειτα, πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση των δεδομένων αυτών στο SPSS 20, καθώς και εξαγωγή αποτελεσμάτων για περαιτέρω ανάλυση η οποία αναφέρεται παρακάτω.

Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται ο τρόπος που χωρίσαμε τα φωνήεντα κατά την ανάλυση τους στο πρόγραμμα Praat v.4.6.29. Πήραμε μέτρηση για τους διαμορφωτές στο κέντρο του

φωνήεντος, προκειμένου να μην υπάρχει επιρροή από τη συμπεριφορά με τα τριγύρω σύμφωνα.

Σχήμα 1: Ανάλυση των φωνηέντων μέσω του προγράμματος Praat.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

1. Φωνηεντικό σύστημα παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική

Τα αποτελέσματα υποβλήθηκαν σε στατιστική ανάλυση με τη σύγκριση των μέσων τιμών των παραγωγών όλων των φωνηέντων της Ελληνικής, μεταξύ των ομιλητών με μητρική γλώσσα την Ελληνική και των ομιλητών με μητρική την Αλβανική γλώσσα, χρησιμοποιώντας Independent Samples T-test, για το οποίο ορίστηκε επίπεδο σημαντικότητας $p=0,05$.

Οι παρακάτω πίνακες 8 και 9 δείχνουν τις τιμές του πρώτου διαμορφωτή (F1), δηλαδή της ανύψωσης της γλώσσας, του δεύτερου διαμορφωτή (F2), δηλαδή της κίνησης της γλώσσας προς τα εμπρός και της διάρκειας (duration) των τονισμένων και μη τονισμένων φωνηέντων

της Ελληνικής από παιδιά με μητρική γλώσσα την Ελληνική και παιδιά με μητρική γλώσσα την Αλβανική. Επιπλέον, επισημαίνουν την ύπαρξη ή όχι στατιστικώς σημαντικής διαφοράς ανάμεσα σε αυτές τις τιμές μεταξύ των δύο αυτών ομάδων.

F1			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	802	1138	p<0.05*
e	681	901	p<0.05*
i	541	543	p>0.05
o	664	846	p<0.05*
u	477	585	p<0.05*

F2			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	1732	2053	p<0.05*
e	2297	2245	p>0.05
i	2769	2126	p<0.05*
o	1100	1362	p<0.05*
u	2317	1633	p<0.05*

ΔΙΑΡΚΕΙΑ			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	115	114	p>0.05
e	168	157	p>0.05
i	162	104	p<0.05*
o	169	108	p<0.05*
u	110	140	p<0.05*

Πίνακας 8: Τονισμένα φωνήεντα

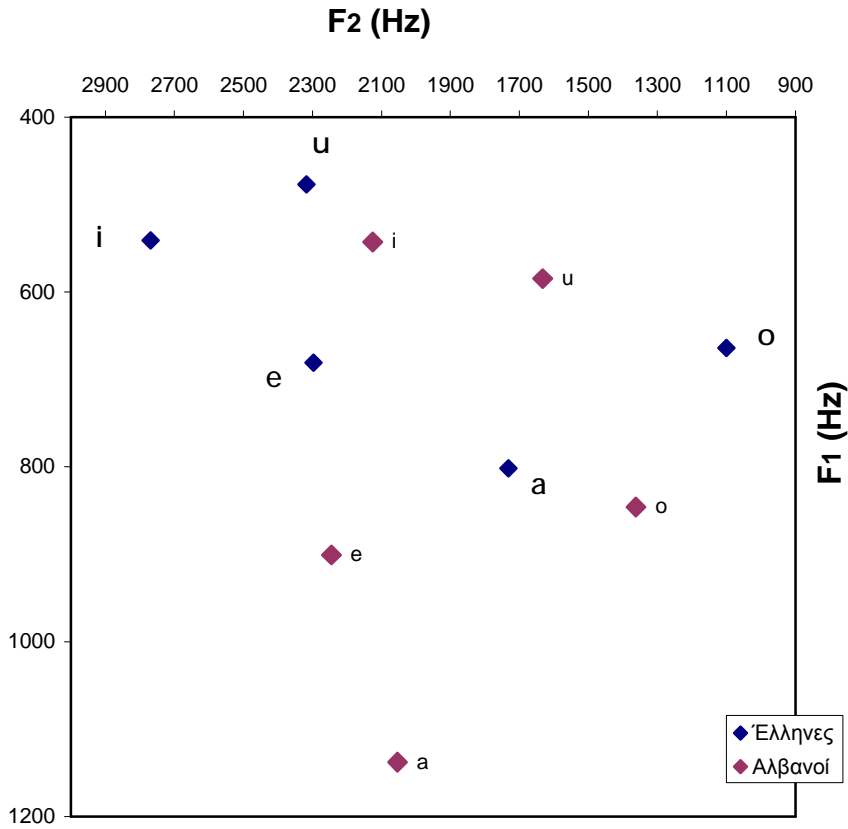
F1			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	766	789	p>0.05
e	651	681	p>0.05
i	488	449	p>0.05
o	627	536	p>0.05
u	475	480	p>0.05

F2			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	1826	2058	p>0.05
e	2285	2183	p>0.05
i	2699	1991	p<0.05*
o	1411	1593	p>0.05
u	2470	1524	p<0.05*

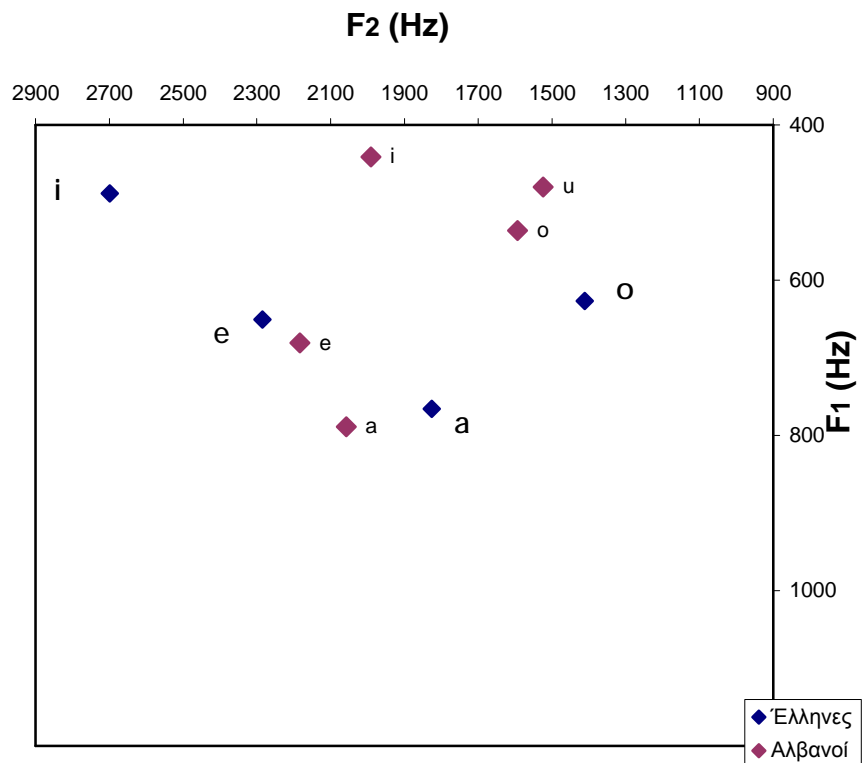
ΔΙΑΡΚΕΙΑ			
	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΒΑΝΟΙ	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ
a	75	71	p>0.05
e	114	108	p>0.05
i	153	97	p<0.05*
o	107	83	p<0.05*
u	94	65	p<0.05*

Πίνακας 9: Μη τονισμένα φωνήεντα

Η «ανάγνωση» των αποτελεσμάτων ως F1 και F2 είναι εξαιρετικά δύσκολη, αλλά δίνει μια κατανόηση του ποια φωνήεντα είναι διαφορετικά μεταξύ τους. Ωστόσο, είναι πιο εύκολο να συγκριθούν τα αποτελέσματα κοιτώντας τους φωνηεντικούς χώρους τους. Με βάση, λοιπόν, τα παραπάνω αποτελέσματα, τα παρακάτω σχήματα παρουσιάζουν τους φωνηεντικούς χώρους των τονισμένων και των μη τονισμένων φωνηέντων σε παιδιά με μητρική γλώσσα την Ελληνική και σε παιδιά με μητρική γλώσσα την Αλβανική.

Σχήμα 2: Φωνηεντικός χώρος τονισμένων φωνηέντων της ελληνικής (με μπλε) και της αλβανικής (με κόκκινο).

Σχήμα 3: Φωνηεντικός χώρος μη τονισμένων φωνηέντων της ελληνικής (με μπλε) και της αλβανικής (με κόκκινο).

Βάσει των παραπάνω αποτελεσμάτων παρατηρούμε τα ότι και στα 2 γκρουπ ο φωνηεντικός χώρος των άτονων είναι μικρότερος από των τονισμένων, όπως το περιμένουμε. Οι ομιλητές με μητρική γλώσσα την Αλβανική δε φαίνεται να χρησιμοποιούν καθόλου το schwa στις ελληνικές παραγωγές τους, το οποίο δείχνει κάποια κατάκτηση της ελληνικής (τα άτονα φωνήεντα συχνά λαμβάνουν τον κεντρικό χώρο του schwa στην αλβανική).

Συγκεκριμένα, κατά την παραγωγή των φωνηέντων της Ελληνικής από τα παιδιά που είχαν ως μητρική γλώσσα την Ελληνική και από τα παιδιά που είχαν ως μητρική την Αλβανική, παρατηρούμε τα εξής:

- Κατά την παραγωγή του τονισμένου φωνήεντος /a/, τα παιδιά που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική παρουσίασαν στατιστικώς σημαντικά αυξημένη τιμή στο F1, ενώ αντίθετα κατά την παραγωγή του αντίστοιχου μη τονισμένου φωνήεντος δεν παρουσιάστηκε καμία διαφορά. Καθώς στα τονισμένα φωνήεντα κυρίως φαίνονται οι διαφορές μεταξύ συστημάτων (γιατί τα άτονα φωνήεντα χαρακτηρίζονται από το φαινόμενο της *φωνητικής φωνηεντικής μείωσης* (phonetic vowel reduction), φαίνεται ότι τα αλβανάκια σε γενικές γραμμές έχουν ευρύτερο φωνηεντικό χώρο όσον αφορά το άνοιγμα της φωνητικής οδού, με το χαμηλό /a/ να φτάνει χαμηλότερα στις ελληνικές τους παραγωγές από αυτό των ελλήνων. Κατά την παραγωγή των τονισμένων /e/ και /o/ από τα αλβανάκια, παρουσιάστηκε στατιστικώς σημαντικά αυξημένη τιμή του F1, ενώ κατά την παραγωγή του τονισμένου φωνήεντος /i/ δεν παρουσιάστηκε καμία στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο γκρουπ. Ομοίως, κατά την παραγωγή των αντίστοιχων μη τονισμένων φωνηέντων (/e/, /i/, /o/), δεν παρουσιάστηκε καμία στατιστικώς σημαντική διαφορά στις τιμές του F1. Όσον αφορά την παραγωγή του τονισμένου φωνήεντος /u/, παρουσιάστηκε μία στατιστικώς σημαντικά αυξημένη τιμή του F1 κατά την παραγωγή του από τους Αλβανούς ομιλητές, όμως πιθανότατα να οφείλεται σε κάποιο λάθος στις μετρήσεις του συγκεκριμένου φωνήεντος κατά την παραγωγή του από τους Έλληνες ομιλητές, αφού σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες η τιμή του F1 στα παιδιά με μητρική την Αλβανική είναι σε φυσιολογικά επίπεδα (βλέπε Sfakianaki 2011, σελ. 7). Ωστόσο, και κατά την παραγωγή του μη τονισμένου φωνήεντος παρατηρείται μη φυσιολογική τιμή

του F1 (βλέπε Sfakianaki 2011, σελ. 7), επομένως κρίνουμε ότι δεν είναι φρόνιμο να ληφθεί υπ' όψιν το συγκεκριμένο φωνήεν στην παρούσα έρευνα.

- Όσον αφορά τις τιμές του F2, κατά την παραγωγή των τονισμένων φωνηέντων /a/ και /o/ από τα αλβανάκια εμφανίζονται στατιστικώς αυξημένες σε σχέση με αυτές των ελλήνων, ενώ κατά την παραγωγή του τονισμένου αλλά και του μη τονισμένου φωνήεντος /i/, η τιμή του F2, εμφανίζεται στατιστικώς σημαντικά μειωμένη. Αντίθετα, κατά την παραγωγή του τονισμένου /e/, και των μη τονισμένων /a/, /e/, /o/ δεν εμφανίζεται καμία στατιστικώς σημαντική διαφορά στην τιμή του F2 ανάμεσα στα δύο γκρουπ. Τέλος, για το λόγο που αναφέρθηκε παραπάνω, οι τιμές του F2 για το φωνήεν u, επίσης δε λαμβάνονται υπ' όψιν.

Σε γενικές γραμμές, ο φωνηεντικός χώρος των τονισμένων φωνηέντων είναι μικρότερος από αυτόν των άτονων, όπως αναμένεται με βάση το φαινόμενο της *φωνηεντικής μείωσης* (Ladefoged, 2008, και θεωρία Hyper- Hypo-articulation του Lindblom 1990), κατά το οποίο οι αρθρωτές δεν φτάνουν τις ακραίες θέσεις του φωνηεντικού χώρου όταν αρθρώνουν άτονα φωνήεντα.

Δεδομένου του μικρού αριθμού συμμετεχόντων στη συγκεκριμένη έρευνα, η στατιστική ανάλυση των δεδομένων είναι σχετικά αδύναμη. Για αυτό και εξάγουμε κάποια γενικά συμπεράσματα σχετικά με διαφορές στις διάρκειες των φωνηέντων, τα οποία πηγάζουν περισσότερο από παρατήρηση των δεδομένων, παρά από τη στατιστική ανάλυση. Φαίνεται τα /a/ και /e/ στις παραγωγές των δυο γκρουπ να μη διαφέρουν σημαντικά ως προς τη διάρκειά τους, ενώ, αντίθετα, τα /i,o,u/ είναι διαφορετικά και στις τονισμένες και στις άτονες παραγωγές: τα /i,o,u/ είναι μακρότερα στην ελληνική και στις τονισμένες, αλλά και στις άτονες παραγωγές σε σχέση με αυτές των αλβανών (με εξαίρεση το άτονο /u/).

Συμπερασματικά, από τη σύγκριση των δυο γκρουπ προκύπτει ότι το γκρουπ των αλβανών τείνει να έχει πιο μικρό φωνηεντικό χώρο από αυτό των ελλήνων στον άξονα της προσθιότητας, δηλαδή τα πρόσθια φωνήεντα βρίσκονται εν γένει πιο πίσω από τα ελληνικά, ενώ τα οπίσθια (το /o/) βρίσκονται πιο μπροστά από τα ελληνικά. Επιπλέον, τα αλβανάκια φαίνεται να εμφανίζουν μικρότερη ανύψωση της γλώσσας, και κατ' επέκταση χαμηλότερα φωνήεντα στις ελληνικές τους παραγωγές από αυτά των ελλήνων. Όλα τα παραπάνω, μαζί με

το ότι το /a/ των αλβανικών φαίνεται να είναι πιο ανοικτό, θα μπορούσαν να αποτελέσουν ξεκάθαρο στόχο σε λογοθεραπευτική παρέμβαση.

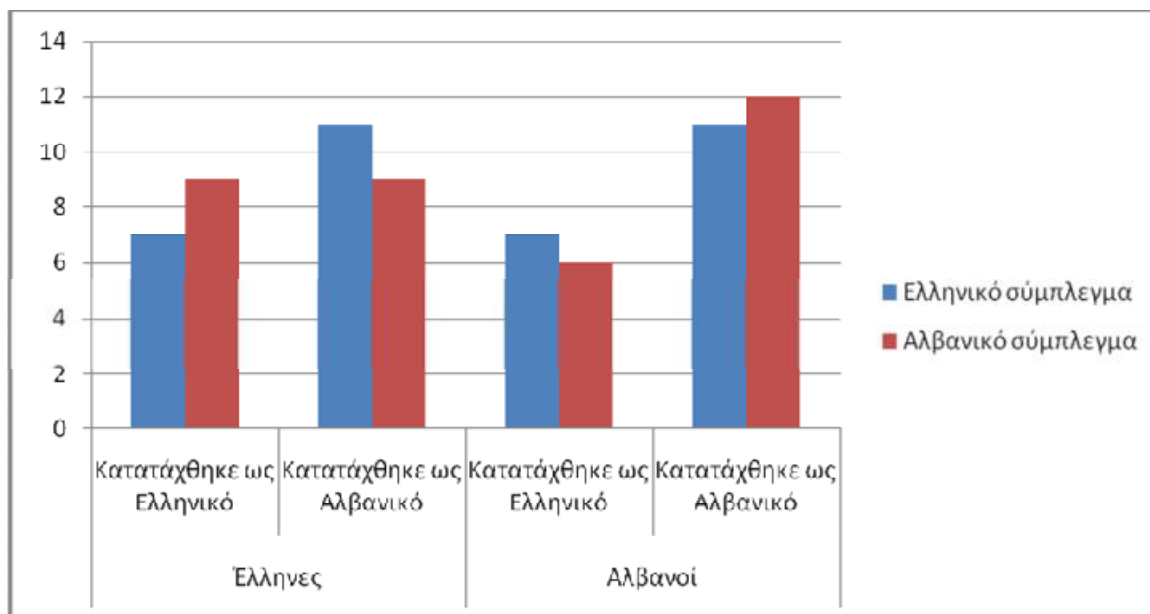
2. Φωνολογική ενημερότητα παιδιών με μητρική γλώσσα την Ελληνική και παιδιών με μητρική γλώσσα την Αλβανική

Προκειμένου να εξετάσουμε τη φωνολογική ενημερότητα των αλβανών σε σχέση με την ελληνική γλώσσα δημιουργήσαμε ψευδολέξεις που περιείχαν αντίστοιχα ελληνικά και αλβανικά συμπλέγματα, και ζητήσαμε από έλληνες και αλβανούς να κατηγοριοποιήσουν τις λέξεις ως ελληνικές ή αλβανικές.

Από τη συλλογή των δεδομένων για τον έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας των ομιλητών, προέκυψαν τα παρακάτω αποτελέσματα:

- Οι ομιλητές που είχαν ως μητρική γλώσσα την Ελληνική, κατέταξαν τις ψευδολέξεις που περιείχαν συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής ως Ελληνικές εννέα φορές και ως Αλβανικές επίσης εννέα φορές. Αντίθετα, τις ψευδολέξεις που περιείχαν συμπλέγματα της Ελληνικής, τις κατέταξαν ως Ελληνικές επτά φορές και ως Αλβανικές έντεκα φορές.
- Οι ομιλητές που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, κατέταξαν τις ψευδολέξεις που περιείχαν συμφωνικά συμπλέγματα της Αλβανικής ως Ελληνικές έξι φορές και ως Αλβανικές δώδεκα φορές. Αντίθετα, τις ψευδολέξεις που περιείχαν συμπλέγματα της Ελληνικής, τις κατέταξαν ως Ελληνικές επτά φορές και ως Αλβανικές έντεκα φορές.

Το Σχήμα 3 παρουσιάζει τα αποτελέσματα συγκεντρωτικά

Οι πίνακες 10 και 11 παρουσιάζουν αναλυτικά τα αποτελέσματα ως προς το κάθε σύμπλεγμα και την κατάταξή του ξεχωριστά.

	Ελληνικά	Αλβανικά
'sknela	0	3
'mlitu	0	3
'mbloku	1	2
'zvjafo	0	3
'sknoto	2	1
'mnipo	0	3
'spname	1	2
'zvjaro	1	2
'mnovi	1	2
'spnoli	3	0
'mlato	2	1
'mbliso	2	1

Πίνακας 10: Ομιλητές με μητρική γλώσσα την Αλβανική

	Ελληνικά	Αλβανικά
'sknela	1	2
'mlitu	1	2
'mbloku	1	2
'zvjaʃo	1	2
'sknoto	1	2
'mnipo	2	1
'spname	1	2
'zvjaro	1	2
'mnovi	1	2
'spnoli	1	2
'mlato	2	1
'mbliso	3	0

Πίνακας 11: Ομιλητές με μητρική γλώσσα την Ελληνική

Όπως λοιπόν παρατηρούμε, καμία από τις δύο ομάδες παιδιών στην ηλικία των επτά και οχτώ ετών δεν έχει την ικανότητα να κατατάξει σωστά τις ψευδολέξεις και κατ' επέκταση να διαχωρίσει τα συμπλέγματα της Ελληνικής από αυτά της Αλβανικής γλώσσας.

Αυτό που πρέπει να τονίσουμε στο σημείο αυτό είναι ότι τα παιδιά που είχαν ως μητρική γλώσσα την Ελληνική θα έπρεπε, σύμφωνα με τα στάδια φωνολογικής εξέλιξης, να έχουν κατακτήσει τα συμπλέγματα της Ελληνικής γλώσσας, που χρησιμοποιήθηκαν στο συγκεκριμένο δείγμα, ήδη από την ηλικία των 4.5- 6.0 ετών, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας μας. Αυτό πιθανόν να οφείλεται σε λανθασμένη επιλογή συμπλεγμάτων της Ελληνικής και της Αλβανικής γλώσσας, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ψευδολέξεων που δεν ήταν ξεκάθαρες ως προς τις διαφορετικές φωνολογικές δομές τους, ή/και να μη χρησιμοποιήθηκε η σωστή μεθοδολογία για τον συγκεκριμένο στόχο, με αποτέλεσμα να προκαλέσουν σύγχυση στα παιδιά και να μην μπορέσουν να αναγνωρίσουν τα συμπλέγματα της μητρικής τους γλώσσας.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Με βάση τα παραπάνω αποτελέσματα από τη σύγκριση τη παραγωγής των φωνηέντων της Ελληνικής γλώσσας από παιδιά ηλικίας επτά και οχτώ ετών, που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική και παιδιά ίδιας ηλικίας, με μητρική την Ελληνική γλώσσα, τα παιδιά αυτά δεν φαίνεται να έχουν κατακτήσει πλήρως το φωνηεντικό σύστημα της Ελληνικής γλώσσας.

Κατά κύριο λόγο εμφανίζουν διαφορές στην προσθιότητα των πρόσθιων φωνηέντων (βρίσκονται πιο πίσω από τα αντίστοιχα ελληνικά) καθώς και στην οπισθιότητα του /o/ (βρίσκεται πιο μπροστά από τα ελληνικά). Δεδομένου ότι η Αλβανική γλώσσα έχει στρογγυλό και μη στρογγυλό υψηλό και μέσο πρόσθιο φωνήεν, η διαφορά που βλέπουμε μπορεί να προκύπτει από το ότι τα αλβανάκια προσπαθούν να ενώσουν 2 αλβανικές φωνηεντικές κατηγορίες σε μια ελληνική (βλ. μοντέλο SLM του Flege), και δεν έχουν ακόμη επιτύχει την πλήρη μετάβαση. Στην περίπτωση των άτονων φωνηέντων παραμένουν αυτές οι διαφορές, αλλά μειώνονται, καθώς οι φωνηεντικοί χώροι και των 2 γλωσσών μειώνονται λόγω της αναμενόμενης φωνηεντικής μείωσης.

Όσον αφορά τη διάρκεια των φωνηέντων, εμφανίζουν και εδώ διαφορές στα τονισμένα και μη τονισμένα φωνήεντα /i/, /o/, /u/ με τα Ελληνάκια, καθώς είναι λιγότερο μακρά, ενώ αντίθετα τα τονισμένα και μη τονισμένα φωνήεντα /a/ και /e/ δεν διαφέρουν ως προς τη διάρκεια με αυτά των Ελλήνων.

Συγκεντρωτικά, από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι η κατάκτηση του φωνηεντικού συστήματος της Ελληνικής από παιδιά που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική δεν έχει επιτευχθεί πλήρως. Ωστόσο, αυτό που είναι σημαντικό να εξετάσουμε σε αυτή την περίπτωση είναι τι συμβαίνει από λογοθεραπευτική άποψη και σε ποια από τα φωνήεντα της Ελληνικής γλώσσας χρειάζεται να παρέμβει λογοθεραπευτής. Με βάση λοιπόν τα αποτελέσματα που παρατίθενται παραπάνω, τα παιδιά αυτά πρέπει να ασκηθούν, στο να κινούν τη γλώσσα πιο μπροστά κατά την παραγωγή του φωνήεντος /i/, και πιο πίσω κατά την παραγωγή του φωνήεντος /o/. Με τον ίδιο τρόπο, πρέπει κατά την παραγωγή των φωνηέντων /e/ και /o/ να ανυψώνουν περισσότερο τη γλώσσα. Όσο για το φωνήεν /a/, οι λογοθεραπευτικοί στόχοι αφορούν τη μεγαλύτερη ανύψωση της γλώσσας, τη μικρότερη

κίνησή της προς τα μπροστά και το μικρότερο άνοιγμα της στοματικής κοιλότητας κατά την παραγωγή του.

Αυτό που πρέπει να τονίσουμε στο σημείο αυτό είναι ότι, αν και τα παιδιά αυτά παρουσιάζουν διαφορά στην παραγωγή των φωνηέντων της Ελληνικής γλώσσας σε σύγκριση με τους μητρικούς ομιλητές, δε σημαίνει ότι έχουν λογοθεραπευτικό πρόβλημα που να χρήζει άμεσης αντιμετώπισης, καθώς αντιληπτικά δεν υπάρχει καμία εμφανής διαφορά που να προκαλεί κάποια αλλοίωση στα φωνήεντα αυτά. Επομένως, βάσει όλων αυτών ένας λογοθεραπευτής που έρχεται σε επαφή με ένα παιδί που έχει ως μητρική γλώσσα την Αλβανική και εμφανίζει όλα τα παραπάνω, πρέπει να γνωρίζει ότι το παιδί αυτό έχει φυσιολογική εξέλιξη. Αυτό αποτελεί και το τελικό συμπέρασμα της εργασίας μας.

Όσον αφορά τη φωνολογική ενημερότητα των παιδιών που είχαν ως μητρική γλώσσα την Αλβανική, το αποτέλεσμα που προέκυψε από τα δεδομένα μας είναι αρκετά ιδιαίτερο, καθώς φαίνεται ότι παιδιά ηλικίας 7 χρονών δεν έχουν κατακτήσει τα συμπλέγματα της ελληνικής που χρησιμοποιήσαμε. Ούτε η ομάδα ελέγχου κατάφερε να διαχωρίσει τις συλλαβές που ανήκαν στην Ελληνική γλώσσα από τις συλλαβές που ανήκαν στην Αλβανική. Αυτό αποτελεί πρόβλημα για τη συγκεκριμένη έρευνα, καθώς δεν μας επέτρεψε να δούμε κατά πόσο η φωνολογική ενημερότητα των αλβανών είναι σε ίδιο επίπεδο με αυτή των ελλήνων.

Με βάση τη συγκεκριμένη έρευνα, ελπίζουμε ότι έχουμε καταδείξει την ανάγκη που παρουσιάζεται οι λογοθεραπευτές που αναλαμβάνουν περιπτώσεις διγλωσσίας να κάνουν φωνητική ανάλυση της παραγωγής του συστήματος των παιδιών που έρχονται στο γραφείο τους (και στη μητρική τους και στις παραγωγές τους στην ελληνική γλώσσα), καθώς και έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας των δίγλωσσων παιδιών πριν προχωρήσουν σε κάποιο πρόγραμμα θεραπείας. Η παρούσα, λοιπόν, έρευνα θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν σημείο αναφοράς για τους λογοθεραπευτές, οι οποίοι θα μπορούσαν να κάνουν μία σύγκριση των αποτελεσμάτων τους με αυτά που παρουσιάζονται εδώ, αλλά και θα μπορούσαν να κάνουν χρήση του πρωτοκόλλου και αναλυτικής διαδικασίας που χρησιμοποιήσαμε.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ/ ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ

Προτείνεται η συνέχιση της συγκεκριμένης έρευνας, με σκοπό τον έλεγχο της κατάκτησης του συμφωνικού συστήματος της Ελληνικής από παιδιά με μητρική γλώσσα την Αλβανική, αλλά και άλλων γλωσσών, καθώς και η επέκταση της σε μεγαλύτερο δείγμα παιδιών και περισσότερα ηλικιακά γκρουπ. Επίσης, στην έρευνά μας τα παιδιά με μητρική γλώσσα την Αλβανική παρήγαγαν μόνο ελληνικά φωνήεντα, ενώ, για να βγάλουμε ένα καλύτερο συμπέρασμα για το τι γίνεται με τις δυο γλώσσες, θα έπρεπε να κοιτάζουμε και τις αλβανικές παραγωγές τους. Επιπλέον, υπάρχει η περίπτωση να μη χρησιμοποιήσαμε τα σωστά συμπλέγματα ή η μεθοδολογία να μην ήταν κατάλληλη για την εξέταση της φωνολογικής ενημερότητας σε αυτήν την ηλικία γιατί είναι χαρακτηριστικό το ότι ούτε η μία ομάδα παιδιών, ούτε η άλλη έδειξε ενημερότητα σε αυτή τη δοκιμασία. Για το λόγο αυτό, θα έπρεπε να έχουμε το χρόνο να κοιτάζουμε άλλα συμπλέγματα, αφού αυτά που χρησιμοποιήσαμε δεν έβγαλαν αποτέλεσμα.

Τα αποτελέσματα που θα διεξήγαγαν όλα τα παραπάνω θα ήταν πολύ χρήσιμα για τους λογοθεραπευτές που αναλαμβάνουν περιπτώσεις διγλωσσίας, καθώς θα αποτελούσαν χρήσιμη πηγή πληροφοριών σχετικά με την κατάκτηση του φωνητικού συστήματος της Ελληνικής γλώσσας και την ύπαρξη φωνολογικής ενημερότητας σε τέτοιους πληθυσμούς. Επιπλέον, θα αποτελούσαν έναν οδηγό για την αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων, σχετικά με τα βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν πριν τη δημιουργία ενός θεραπευτικού προγράμματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Apeltauer, E. (1997). *Grundlagen des Erst- und Fremdsprachenerwerbs*. München, Langenscheidt.

Baker, C. (2001). *Εισαγωγή στη Διγλωσσία και στη Δίγλωσση Εκπαίδευση*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Βαρλοκόστα, Σ. & Τριανταφυλλίδου, Λ. (2003). *Η Ελληνική ως Δεύτερη Γλώσσα. Καθορισμός Επιπέδων Γλωσσομάθειας του Προφορικού Λόγου Αλλοδαπών Μαθητών*. Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών: Κέντρο Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης.

Chomsky, N. (1957). *Syntactic Structures*. The Hague and Paris, Mouton.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge Massachusetts, MIT Press.

Flege, James . (2007). *Language contact in bilingualism: Phonetic system interactions*. Berlin: Mouton de Gruyter. 353-382.

Flege, J. (1995) . *Second-language Speech Learning: Theory, Findings, and Problems*. Timonium, MD: York Press, 229-273.

Fthenakis. W. (1985). *Bilingual - bikulturelle Entwicklung des Kindes*. München, Max Hueber Verlag.

Gardner, R. C., & MacIntyre, P. D. (1993). *On the measurement of affective variables in second language learning*. *Language Learning*, 43, 157-194.

Ladefoged, P (2010). *Εισαγωγή στη Φωνητική*. Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκη.

Κάππα Ι (2011). *Εκθεση Αλβανικής για το Πρόγραμμα Διάπολις*, Κεφάλαιο 2: Φωνολογία, Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Λέγγερης Α. (2011). *Εκθεση Αλβανικής για το Πρόγραμμα Διάπολις*, Κεφάλαιο 1: Φωνητική.

Μαγουλά, Ε. (2003). *Εισαγωγή στη Φωνητική*. Αδημοσίευτο κείμενο. Α.Τ.Ε.Ι. Πατρας-Τμήμα Λογοθεραπείας.

Μήτσης, Ν. (2003). *Στοιχειώδεις αρχές και μέθοδοι της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας: Εισαγωγή στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης (ή ξένης) γλώσσας*, Αθήνα: Gutenberg.

Μποτίνης, Α. (2009). *Φωνητική της Ελληνικής: Βασικές έννοιες φωνητικής και φωνητικά συστήματα*. Αθήνα, εκδόσεις Leaderbooks.

Nespor, M. & Ralli, A. 1996. *Morphology-phonology interface: Phonological domains in Greek compounds*. *The Linguistic Review* 13: 357-382.

Παπακωνσταντίνου, Θ & Σπύρου, Α & Μπορλόζ- Μάρκου, Μ. & Φάκλαρη, Κ. (2003). *Αλβανική και Νεοελληνική. Προβλήματα των Αλβανόφωνων κατά την Εκμάθηση της Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα, Εκδόσεις, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Πετρούνιας, Ε. (1984). *Νεοελληνική Γραμματική και Συγκριτική Ανάλυση*. Θεσσαλονίκη, University Studio Press.

Ramers, K. H. (1998): *Einführung in die Phonologie*. München: Fink

Ratima M. & May S. (2011). *A Review of Indigenous Second Language Acquisition: Factors leading to proficiency in te reo Māori (the Māori language)*. MAI Journal. Ανάκτηση 20-8-2012, από <http://review.mai.ac.nz>.

Σκούρτου, Ε. (1997). *Θέματα Διγλωσσίας και Εκπαίδευσης*. Αθήνα, νήσος.

Skutnabb-Kangas, T. (1981). *Bilingualism or Not. The Education of Minorities*. England, Clevedon.

Τριάρχη-Herrman, Β. (2000). *Η Διγλωσσία στην Παιδική Ηλικία. Μία Ψυχολογολογική Προσέγγιση*. Αθήνα, Εκδόσεις Gutenberg.

Τριάρχη-Herrmann Β. (1999). *Παράλληλη απόκτηση του γραπτού λόγου σε δυο διαφορετικά αλφάβητα. Δυνατότητα καλύτερης ανάπτυξης ή αιτία επιβράδυνσης και διαταραχών: Ποσοτική και ποιοτική ερευνητική προσέγγιση*. Πρακτικά του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος.

Vennemann, T. (1988). *Preference Laws for Syllable Structure*. Berlin, Mouton de Gruyter.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο για ψευδολέξεις

Νούμερο συμμετέχοντος:

Ηλικία:

Γένος:

1.	'sknela				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
2.	'mlitu				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
3.	'mbloku				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
4.	'zv□a□o				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
5.	'sknoto				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
6.	'mnipo				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
7.	'spname				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
8.	'zv□a□o				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
9.	'mnovi				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐
10.	'spnoli				
Ελληνικά	☐	Αλβανικά	☐	ΔΞ/ΚΑ*	☐

11. 'mlato

Ελληνικά

Αλβανικά

ΔΞ/ΚΑ*

12. 'mbliso

Ελληνικά

Αλβανικά

ΔΞ/ΚΑ*

*Δεν ξέρει/Καμία απάντηση

Εικόνες που δόθηκαν για τον έλεγχο των φωνηέντων

Εικόνες που δόθηκαν για τον έλεγχο της φωνολογικής ενημερότητας

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΕ ΔΙΓΛΩΣΣΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ: ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΑ ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΗΤΡΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ.

SUBJECT: PHONOLOGICAL PROBLEMS IN BILINGUAL CHILDREN WITH SECOND LANGUAGE THE GREEK: COMPARISON WITH PHONOLOGICAL SYSTEMS OF THEIR MOTHER LANGUAGE.

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ: ΚΑΡΑΛΗ ΑΘΗΝΑ
ΤΣΙΡΟΓΙΑΝΝΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΕΥΒΟΙΑ ΚΑΙΝΑΛΑ

ΠΑΤΡΑ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	4
Summary	5
Εισαγωγή.....	7
Ανασκόπηση της βιβλιογραφίας.....	7
Σύντομη ιστορική αναδρομή της διγλωσσίας.....	7
Οριοθέτηση της διγλωσσίας.....	8
Πρώτη και δεύτερη γλώσσα.....	9
Παράγοντες επίδρασης κατά την κατάκτηση μιας δεύτερης γλώσσας.....	12
1. Ατομικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας.....	12
2. Κοινωνικοί παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση μιας δεύτερης γλώσσας....	16
Μεταφορά από την πρώτη στη δεύτερη γλώσσα.....	17
Θεωρία του Flege- SLM.....	17
Φωνητική και Φωνολογία.....	19
Κοινά χαρακτηριστικά της Ελληνικής και της Αλβανικής γλώσσας.....	21
Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Αλβανικής γλώσσας.....	22
Τα σύμφωνα της Αλβανικής.....	22
Τα φωνήεντα της Αλβανικής.....	24
Φωνητικό και φωνολογικό σύστημα της Ελληνικής γλώσσας.....	26
Τα σύμφωνα της Ελληνικής.....	26
Τα φωνήεντα της Ελληνικής.....	27
Σύγκριση των φωνολογικών συστημάτων των δύο γλωσσών.....	29
Συλλαβική δομή και συλλαβοποίηση.....	30
Συλλαβική δομή της Αλβανικής.....	33
Συλλαβοποίηση στην Αλβανική γλώσσα.....	34
Συλλαβική δομή της Ελληνικής.....	34
Συλλαβοποίηση στην Ελληνική γλώσσα.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Αλβανικής.....	35
Φωνοτακτικοί περιορισμοί της Ελληνικής.....	37
Σκοπός της εργασίας.....	39